

Rapport

Politieke peiling Tweede Kamer

I&O-peiling Tweede Kamer
Juli 2023

Colofon

Politieke peiling Tweede Kamer

Uitgave

I&O Research
Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam

Rapportnummer

2023/063

Datum

juli 2023

Auteurs

Peter Kanne
Maartje van de Koppel

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron (I&O Research) duidelijk wordt vermeld.

Inhoudsopgave

I&O zetelpeiling: PvdA/GL en VVD virtueel aan kop	4
2 Zetelpeiling Tweede Kamer	9
2.1 Opkomst verwachting	9
2.2 Zekere en onzekere kiezers	9
2.3 Zetelpeiling: PvdA/GL en VVD virtueel aan kop	10
2.4 Switchgedrag sinds TK'21	12
2.5 Redenen voor overstap	13
2.6 Welke partijen worden nog meer overwogen?	16
2.7 Electoraal potentieel van Omtzigt (zelfstandig of bij CDA)	17
2.8 Switchgedrag maart 2021 naar peiling met Omtzigt	18
2.9 Tabel 2.5 en Switchgedrag peiling zonder Omtzigt naar peiling met Omtzigt	18
2.10 Switchgedrag peiling zonder Omtzigt naar peiling met Omtzigt	20
2.11 Profiel kiezers	21
3 Waardering en effect mogelijk leiders	23
3.1 Bekendheid premier-kandidaten en andere politici	23
3.2 Effect mogelijke lijsttrekkers op stemkans partij	24
3.3 Betrouwbare premier?	27
4 Rutte IV en de val ervan	29
4.1 Tevredenheid met Rutte IV	29
4.2 De val van Rutte IV	30
5 De inhoud	33
5.1 Belangrijkste onderwerpen bij stemgedrag	33
5.2 Gaat een nieuw kabinet de problemen oplossen?	35
5.3 Standpunten asiel en immigratie	37
6 Vertrouwen in overheden	38
6.1 Vertrouwen in ministers herstelt licht	38
7 Onderzoeksverantwoording	39

I&O zetelpeiling: PvdA/GL en VVD virtueel aan kop

Met de gezamenlijke lijst van PvdA en GroenLinks doet deze ‘nieuwe partij’ in een klap mee om de macht.¹ Voor het eerst legden we PvdA/GroenLinks als één lijst voor. De combinatie haalt 28 virtuele zetels, 5 meer dan de twee partijen vorige maand bij elkaar opgeteld haalden. Ook de VVD – met hoogstwaarschijnlijk Dilan Yesilgöz als lijsttrekker – krijgt er drie zetels bij en stijgt naar 25. Het verschil tussen PvdA/GL en VVD is niet significant. De BoerBurgerBeweging (BBB) levert zeven zetels in en komt op 21 zetels.

Naast de VVD en PvdA/GroenLinks zit ook de PVV in de lift (+3, komt op 15 zetels). JA21 is naast de BBB de enige partij die een (lichte) daling doormaakt. De partij komt nu uit op zes virtuele zetels. Dat zijn er twee minder dan in juni, maar drie meer dan de partij in maart 2021 haalde.

Tabel 0.1 – Peiling Tweede Kamerverkiezingen 17 juli 2023 (zetels)

“Op welke partij zou u op dit moment stemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen?”

Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen en heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.718)

	UITSLAG	PEILING		VERSCHILLEN		%
	TK'21	jun'23	jul'23	t.o.v. jun	t.o.v. '21	jul'23
VVD	34	22	25	+3	-9	15,5%
D66	24	10	9	-1	-15	5,6%
PVV	17	12	15	+3	-2	9,5%
CDA	15	6	5	-1	-10	3,2%
SP	9	8	7	-1	-2	4,4%
PvdA	9	11	-	-	-	-
GL	8	12	-	-	-	-
PvdA/GL	-	-	28	+5	+11	17,0%
FvD	8	4	4	0	-4	2,9%
PvdD	6	8	9	+1	+3	5,9%
CU	5	5	5	0	0	3,5%
Volt	3	7	8	+1	+5	5,0%
JA21	3	8	6	-2	+3	4,2%
SGP	3	4	4	0	+1	2,9%
DENK	3	2	2	0	-1	1,4%
50+	1	1	0	-1	-1	0,7%
BBB	1	28	21	-7	+20	13,1%
BIJ1	1	1	1	0	0	0,9%
BvNL	0	1	1	0	+1	0,9%
Anders	0	0	0	0	0	3,4%
Coalitie	78	43	44	+1	-34	100%

Bron: I&O Research, juli 2023

¹ In de dagen na de val van het kabinet volgden de ontwikkelingen rondom lijsttrekkers elkaar snel op. Voor het begin van het veldwerk (14 juli) waren de meeste namen bekend. Het was nog niet bekend dat Jesse Klaver niet beschikbaar is als lijsttrekker voor de combinatie PvdA/Groenlinks en dat André Bosman afzag van het kandidaat -lijsttrekkerschap van de VVD. Ook was nog niet bekend dat Wassila Hachchi een gooi naar het D66 -lijsttrekkerschap wil doen.

Dynamiek: nieuw links machtsblok, Yesilgöz en meer aandacht voor immigratie

De verschuivingen zijn het gevolg van een aantal electorale ontwikkelingen:

- **Samengaan van PvdA en GroenLinks.** Linkse kiezers vallen voor het linkse (machts)blok dat kan ontstaan. Ze willen eindelijk weer eens mee doen om de macht. *Klimaatverandering* is het op één na belangrijkste thema voor kiezers en dit – ook armoedebestrijding en wonen worden belangrijk gevonden – geeft PvdA/GL een goede uitgangspositie. Vooralsnog groeit de linkse combinatie zonder dat de lijsttrekker bekend is – Ahmed Aboutaleb, Frans Timmermans en Jesse Klaver² zijn ongeveer even acceptabel als leider, al gooit Aboutaleb de hoogste ogen als premierskandidaat. Marjolein Moorman is nog vrij onbekend (bekend bij 19%), maar degenen die haar kennen zien haar als een potentiële premier. Ze zou de *new girl on the block* kunnen worden.
- **Dilan Yesilgöz** valt zeer goed bij de VVD-achterban. Bijna alle VVD-stemmers vinden haar aantrekkelijk als lijsttrekker. De helft van de kiezers die haar kennen (75% kent haar) ziet haar als ‘betrouwbare premier’. ‘Dilan als eerste vrouwelijke MP’, licht een voormalig CDA-kiezer zijn switch naar de VVD toe en een ex-PVV-stemmer zegt: ‘De persoon Dilan Yesilgöz. Ze weet van aanpakken.’ Substantiële delen van de JA21- en BBB-achterban (die VVD nu al mede overwegen) overwegen vanwege Yesilgöz over te stappen naar de VVD.
- **Immigratie/asiel** is – met 36% – het belangrijkste onderwerp. Dat is beduidend meer dan in maart 2021, toen dat nog maar voor 15% gold en het het zevende thema in rangorde was. Vooral kiezers van PVV, JA21, FvD en VVD vinden dit een belangrijk onderwerp. Rechtse kiezers scharen zich achter het standpunt van Rutte en Yesilgöz over het beperken van de gezinshereniging, waarvoor met name de VVD nu wordt beloond.
- **Het verlies van de BBB** is te verklaren uit het lagere belang dat nu wordt toegekend aan landbouw, natuur en stikstof en het ‘momentum’ van het thema immigratie en asiel. De BBB moet het hebben van die eerste onderwerpen, als het politieke discours meer over asiel en immigratie gaat (zo zagen we ook al eerder) profiteren VVD en PVV. (Eerder ook JA21, deze keer niet). Sommige voormalige BBB-stemmers vinden de BBB niet streng of duidelijk genoeg op asiel en migratie.

Potentie Partij Pieter Omtzigt: 46 zetels

Als Pieter Omtzigt met een eigen partij mee gaat doen, zou 29 procent van de kiezers voor hem kiezen: virtueel 46 zetels. Vooral BBB, SP, JA21 en PVV verliezen dan veel kiezers, maar ook CDA, ChristenUnie, PvdA/GL³, VVD, D66 en Volt zouden daar niet ongeschonden uit komen.

Mocht Omtzigt terugkeren naar het CDA, dan krijgt het CDA 11 procent van de stemmen (17 zetels). Dat is beduidend minder dan een zelfstandige Partij Omtzigt (46 zetels), maar twee keer meer dan het CDA zou halen zonder Omtzigt (5 zetels). (Niet in de figuur, zie paragraaf 2.4).

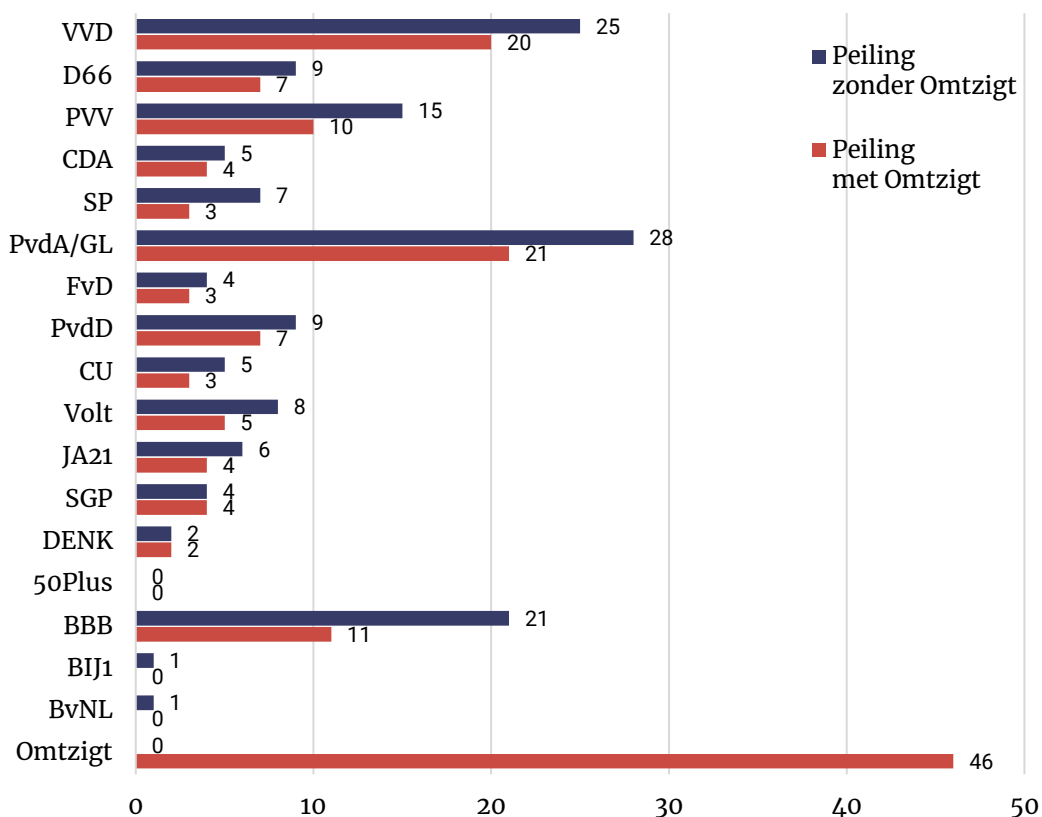
---

² Ondertussen geen kandidaat meer.

³ Voormalig PvdA-kiezers stappen dan vaker over dan GL-kiezers.

Figuur 0.1 - Zetelverdeling naar verschillende scenario's rondom Omtzigt

Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen en heeft partij van eerste voorkeur (n= 1.728).

Bron: I&O Research, juli 2023

Profiel van kiezersgroepen

Leeftijd

PvdA/GroenLinks heeft de jongste kiezers, Omtzigt en CDA trekken relatief oude kiezers.

Sociaaleconomisch

De kiezers van D66 zijn het hoogst opgeleid en hebben de hoogste inkomens, gevolgd door die van de VVD. Bij deze partijen zien we ook relatief veel ondernemers en zzp'ers en weinig arbeidsongeschikten of bijstandsgerechtigden.

De laagste welstandsklassen vinden we bij PVV en BBB: relatief veel lager en middelbaar opgeleiden en lagere inkomens. Omtzigt trekt meer middelbare inkomens en lager en middelbaar opgeleiden.

PvdA/GroenLinks trekt relatief hoog opgeleide kiezers (54%), maar naar inkomen laat het profiel van deze partij een gemiddeld beeld zien.

Regio

D66 trekt veel kiezers in de grote steden, de VVD met name in de westelijke provincies.

PVV doet het goed in het zuiden (zowel Brabant als Limburg), terwijl BBB en Omtzigt populair zijn in het oosten (BBB ook in het noorden).

PvdA/GroenLinks is (net als PvdD en D66) iets populairder in de stedelijke gebieden, maar over de landstreken is de verdeling gemiddeld te noemen. SGP, CDA, ChristenUnie en BBB zijn populairder in de landelijke gebieden. Voor de aanhang van Omtzigt zijn deze verschillen verwaarloosbaar.

Nadeel val kabinet: stilstand. Voordeel: het land stond toch al stil, misschien nu beweging

De helft (51%) van alle kiezers vindt het positief dat het kabinet is gevallen, één op vijf niet. Kiezers van oppositiepartijen zijn er beduidend blijer mee dan kiezers van coalitiepartijen ChristenUnie, VVD, CDA, en D66.

Degenen die positief tegenover de kabinetsval staan vinden dat Rutte IV vanaf het begin 'genoemd was te mislukken'. Zij vinden dat het kabinet niet in staat was om grote problemen in het land op te lossen, op dossiers zoals klimaat, wonen, gaswinning in Groningen en de Toeslagenaffaire, of zelfs vooral problemen heeft veroorzaakt. Nederlanders die negatief tegen de kabinetsval aankijken noemen óók die grote problemen, maar vinden het jammer dat deze niet meer (snel) aangepakt kunnen worden nu het kabinet demissionair wordt en 'het beleid tot stilstand komt'. Anderen vinden de val ongeloofwaardig en politiek gemotiveerd.

VVD verantwoordelijk

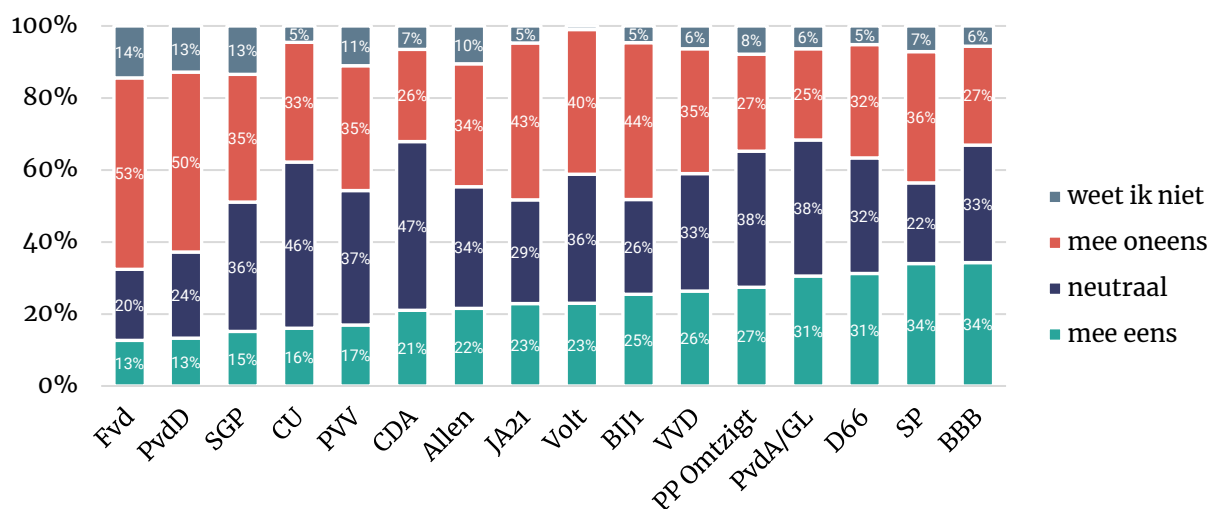
Op de vraag wie verantwoordelijk is of zijn voor de val van het kabinet wijst 37 procent naar de VVD. Een bijna net zo groot aandeel (33%) houdt echter alle vier de coalitiepartijen evenveel verantwoordelijk. De helft van alle Nederlanders vindt dat de VVD, met het laten vallen van het kabinet het partijbelang boven het landsbelang heeft gesteld. Eén op de vijf is het hier niet mee oneens.

Voor de ChristenUnie is de Nederlandse kiezers iets milder. Een derde vindt dat deze partij het partijbelang boven het landsbelang stelde.

Weinig vertrouwen dat nieuw kabinet de problemen gaat oplossen

Slechts één op vijf zegt er vertrouwen in te hebben dat een nieuw kabinet de problemen in het land zal oplossen, een derde heeft dat niet. De scepsis bestaat van links tot rechts, maar het meest onder FvD- en PvdD-kiezers. En ook kiezers van de (voormalig) coalitiepartijen zijn niet bijster optimistisch.

Figuur 0.3 – 'Ik heb er vertrouwen in dat een nieuw kabinet de problemen in het land zal oplossen'
Basis: gehele steekproef (n = 2.736).

Bron: I&O Research, juli 2023

Zorgen om klimaat stikstof, asiel en immigratie

Aan degenen er geen vertrouwen in hebben dat een nieuw kabinet de problemen in het land gaat oplossen vroegen we waar men zich met name zorgen om maakt. Dan wordt de klimaat- en de stikstofproblematiek als eerste spontaan genoemd, gevolgd door asiel en migratie, gezondheidszorg, armoede, onderwijs en de polarisatie.

Onderzoeksverantwoording

Dit onderzoek vond plaats van vrijdag 14 tot en met maandag 17 juli 2023.

In totaal werkten 2.736 Nederlanders van 18 jaar of ouder mee aan dit onderzoek.

I&O Research voerde dit onderzoek uit op eigen initiatief. Er is geen opdrachtgever.

Het grootste deel van de steekproef (n=2.533) is afkomstig het I&O Research Panel, 203 respondenten deden mee via PanelClix. De respondenten die via PanelClix deelnemen zijn allen Nederlanders met een niet-westerse migratieachtergrond.

De onderzoeksresultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in maart 2021. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard. Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken.

2 Zetelpeiling Tweede Kamer

2.1 Opkomst verwachting

Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 was de opkomst 79 procent. Op dit moment zegt 78 procent 'zeker wel' te gaan stemmen, doorgaans een goede indicatie van de opkomst de Tweede Kamerverkiezingen.

2.2 Zekere en onzekere kiezers

Van de kiezers die van plan zijn te gaan stemmen op 22 november, weet ruim een kwart (28%) nog niet waarop.

Van degenen die dat wel weten (de 72% waarop de zetelpeiling – zie paragraaf 2.3 – is gebaseerd) zegt 22 procent dat de keuze al helemaal vast staat.

Dat betekent dat nog maar 16 procent is 'geland', 56 procent wel een voorkeur heeft maar nog twijfelt en 28 procent nog volledig zwevende is.

2.3 Zetelpeiling: PvdA/GL en VVD virtueel aan kop

Sinds april dit jaar was de BoerBurgerBeweging (BBB) de grootste partij in de I&O Research-zetelpeiling. Nu wordt de BBB voorbij gestreefd door de gezamenlijke lijst van PvdA en GroenLinks en de VVD. BBB verliest zeven zetels en komt daarmee op 21 zetels. VVD stijgt met drie zetels naar 25. Voor het eerst legden we PvdA/GroenLinks als gezamenlijke lijst voor. De combinatie haalt 28 virtuele zetels, 5 meer dan de partijen vorige maand bij elkaar opgeteld haalden.⁴

Tabel 2.1 - Peiling Tweede Kamerverkiezingen 17 juli 2023 (zetels)

“Op welke partij zou u op dit moment stemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen?”

Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen en heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.718).

	ZETELS																+/-	
	Uit-slag	Peiling															tov jun	tov '21
		TK '21	apr '21	sep '21	jan '22	apr '22	juni '22	juli '22	sep '22	okt '22	dec '22	jan '23	feb. '23	apr '23	mei '23	jun '23		
VVD	34	34	33	26	29	24	22	23	21	21	24	24	19	24	22	25	+3	-9
D66	24	26	19	17	18	14	14	15	12	11	13	12	10	9	10	9	-1	-15
PVV	17	15	16	15	13	15	16	16	19	18	19	18	13	13	12	15	+3	-2
CDA	15	14	7	8	7	8	6	6	7	7	6	7	7	5	6	5	-1	-10
SP	9	10	9	8	7	10	9	8	9	9	10	9	7	7	8	7	-1	-2
PvdA	9	8	12	9	11	11	10	11	11	11	9	13	12	11	11	-	-	-
GL	8	6	11	11	13	12	12	12	12	13	13	12	13	12	12	-	-	-
PvdA/GL	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	28	+5	+11
FvD	8	7	5	5	4	4	4	6	5	4	4	5	3	3	4	4	0	-4
PvdD	6	6	8	8	8	9	10	7	10	10	8	10	9	12	8	9	+1	+3
CU	5	5	7	6	6	6	5	5	5	6	5	5	4	5	5	5	0	0
Volt	3	4	6	10	4	5	5	5	5	5	5	3	7	6	7	8	+1	+5
JA21	3	6	5	10	10	10	9	12	10	13	12	10	8	7	8	6	-2	+3
SGP	3	3	3	4	4	5	4	4	5	5	5	4	3	4	4	4	0	+1
DENK	3	3	1	2	3	3	3	2	2	1	3	3	2	2	2	2	0	-1
50+	1	1	0	1	2	0	1	1	1	1	0	0	1	2	1	0	-1	-1
BBB	1	1	6	8	8	12	18	15	14	13	12	14	31	27	28	21	-7	+20
BIJ1	1	1	2	1	1	2	1	1	1	2	1	1	1	0	1	1	0	0
BvNL	0	0	0	1	2	0	1	1	1	0	1	0	0	1	1	1	0	+1
Coa-litie	78	79	66	57	60	52	47	49	45	45	48	48	40	43	43	44	+1	-34

Bron: I&O Research, juli 2023

Van de coalitie-partijen zien we alleen beweging bij de VVD. De andere coalitiepartijen ervaren geen significante stijging of daling.

Naast de VVD en PvdA/GroenLinks zit ook de PVV in de lift (+3, komt op 15 zetels). JA21 is naast de BBB de enige partij die een (lichte) daling doormaakt. De partij komt nu uit op zes virtuele zetels. Dat zijn er twee minder dan in juni, maar drie meer dan de partij in maart 2021 haalde.

⁴ Maandag 17 juli stemden de leden van PvdA en GroenLinks voor een gezamenlijk(e) lijst en programma. Op het moment van peilen was de uitslag nog niet bekend, maar werd wel algemeen verwacht dat de partijen deze stap gingen zetten.

Tabel 2.2 - Peiling Tweede Kamerverkiezingen 17 juli 2023 (percentages)

“Op welke partij zou u op dit moment stemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen?”

Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen en heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.718).

	TK '21	Peiling (%)												Marge
	Uitslag	16 mei 2022	13 jun. 2022	18 jul. 2022	12 sept. 2022	18 okt. 2022	12 dec. 2022	16 jan. 2023	13 feb. 2023	17 apr. 2023	15 mei 2023	12 juni 2023	17 juli 2023	17 juli 2023
VVD	21,9	17,4	15,3	14,0	14,6	13,2	12,9	15,0	14,8	11,8	14,9	13,7	15,5	(13,8; 17,2)
D66	15,0	8,3	8,7	8,7	9,6	8,0	7,3	8,1	7,6	6,2	5,9	6,6	5,6	(4,5; 6,7)
PVV	10,8	9,7	9,5	10,0	10,7	12,4	11,4	11,5	11,4	8,0	8,6	8,0	9,5	(8,1; 10,9)
CDA	9,5	5,2	5,5	3,9	4,1	4,4	4,3	3,9	4,8	4,6	3,2	4,2	3,2	(2,4; 4)
SP	6,0	5,3	6,2	5,9	5,1	6,2	5,6	6,4	5,6	4,6	4,5	5,1	4,4	(3,4; 5,4)
PvdA	5,7	6,7	7,2	6,3	7,4	7,1	6,8	5,9	8,4	7,8	7,3	7,3	-	-
GL	5,2	8,7	7,6	7,5	7,9	8,0	8,4	8,1	7,8	8,0	7,4	7,6	-	-
PvdA/GL	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17,0	(15,2; 18,8)
FvD	5,0	3,3	2,9	2,8	3,8	3,2	2,5	2,9	3,1	2,3	1,9	2,7	2,9	(2,1; 3,7)
PvdD	3,8	5,3	5,5	6,4	4,9	6,5	6,2	5,4	6,2	6,0	7,9	5,5	5,9	(4,8; 7)
CU	3,4	4,1	3,8	3,6	3,3	3,4	3,7	3,6	3,3	2,8	3,6	3,3	3,5	(2,6; 4,4)
Volt	2,4	3,3	3,7	3,2	3,6	3,4	3,5	3,3	2,4	4,5	4,3	4,7	5,0	(4; 6)
JA21	2,4	6,6	6,7	5,8	7,8	6,7	8,4	7,6	6,6	5,3	4,9	5,5	4,2	(3,2; 5,2)
SGP	2,1	2,7	3,1	2,9	2,6	3,2	3,4	3,1	2,8	2,4	2,6	2,6	2,9	(2,1; 3,7)
DENK	2,0	2,	2,1	2,2	1,6	1,7	1,0	2,4	1,9	1,6	1,6	1,4	1,4	(0,8; 2)
50+	1,0	0,7	0,4	1,1	0,8	0,7	1,0	0,3	0,5	0,8	1,5	0,7	0,7	(0,3; 1,1)
BBB	1,0	5,5	7,7	11,5	9,9	9,1	8,5	7,5	9,0	19,3	16,8	17,5	13,1	(11,5; 14,7)
BIJ1	0,8	1,0	1,5	1,2	1,1	1,2	1,2	1,0	0,7	0,8	0,3	0,7	0,9	(0,5; 1,3)
BvNL	-	1,0	0,3	0,9	1,0	1,0	0,3	0,8	0,4	0,4	1,0	0,7	0,9	(0; 1,8)
Anders ⁵	2,0	3,0	2,0	2,2	0,3	0,4	3,6	3,3	2,5	2,9	1,8	2,1	3,4	-
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	-

Bron: I&O Research, juli 2023

⁵ Hier wordt (nog steeds) vaak Pieter Omtzigt genoemd.

2.4 Switchgedrag sinds TK'21

Tabel 2.3 laat de kiezersstromen sinds de Tweede Kamerverkiezingen van maart 2021 zien. Van de coalitiepartijen weet alleen de ChristenUnie meer dan de helft van haar oude kiezers vast te houden. Naast VVD, D66 en CDA verliezen ook SP en FvD meer dan de helft van hun oude kiezers. De meeste andere partijen slagen erin de helft tot twee derde vast te houden.

Bij D66 gaat de uittocht van kiezers (24% die in maart 2021 D66 stemde zou dat nu opnieuw doen) vooral richting PvdA/GroenLinks (21%). Kiezers die vorige keer Forum voor Democratie stemden kiezen nu vaak voor PVV (14%) of BBB (16%).

De BBB weet ook kiezers weg te halen bij VVD, D66, PVV, CDA, SP, FvD en JA21. Ook kiezers die in maart 2021 niet gingen stemmen maar dat nu wel zouden doen gaan relatief vaak voor de BBB. Wel geven flink minder niet-stemmers dit nu aan (8%) dan vorige maand (21%). Ook van de PVV trekt BBB nu minder oud-kiezers dan in juni (toen zei 32% van de oud PVV-kiezers momenteel voorkeur te hebben voor BBB, nu is dat 19%).

Belangrijk is het aandeel 'weet nog niet': 28 procent. Vooral bij voormalig kiezers van CDA, VVD en D66 ligt dit aandeel hoog. Het kan zijn dat ze toch naar het oude nest terugkeren.

Tabel 2.3 - Switchgedrag sinds de Tweede Kamerverkiezingen van 2021

Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen en heeft partij van eerste voorkeur (n=1.718).

Stem-voorkeur	Gestemd bij TK21														Niet gestemd %
	Totaal %	VVD %	D66 %	PVV %	CDA %	SP %	PvdA %	GL %	FvD %	PvdD %	CU %	Volt %	JA21 %	SGP %	
VVD	11	45	3	1	6			1	2	1	4	1	5		4
D66	4	0	24		1	1	2				1	1			2
PVV	7	1		50	1	3	3	1	14				3	4	3
CDA	2	1			22			1	3		1				
SP	3	1	2	1	1	39	1	2	1	2			1		
PvdA/GL	12	2	21		2	6	62	65		9	4	15			3
FvD	2	0							42				1	1	2
PvdD	4		3			2	2	12	1	69	1	1			3
CU	2		0	1	3	1					58	1		1	
Volt	3	2	8		1	1	1	2		1	1	60	1		2
JA21	3	3		4	4	1	1	1	5				49	1	3
SGP	2				1						4			85	2
DENK	1														
50Plus	0		0	1		1									2
BBB	9	8	4	19	13	15	3	1	16	3	5		20	3	8
BIJ1	1		0	0				1							2
BvNL	1	1		1	1				5	1				1	
Weet (nog) niet	28	34	31	21	38	27	22	13	8	12	19	18	17	4	58

Bron: I&O Research, juli 2023

2.5 Redenen voor overstap

Ten opzichte van de juni-peiling winnen PvdA/GL (+5), VVD (+3) en PVV (+3) zetels. BBB (-7) en JA21 (-2) verliezen zetels ten opzichte van juni, maar staan nog steeds op winst. Hier gaan we in op de redenen waarom kiezers een overstap maken.

PvdA/GroenLinks

Maandag 17 juli spraken leden van GroenLinks en PvdA zich in grote meerderheid uit voor een gezamenlijke lijst en gezamenlijk programma voor de aanstaande Tweede Kamerverkiezingen in november. Op het moment van peilen was dit nog niet bekend, maar werd deze volgende stap in de samenwerking tussen de linkse partijen al wel verwacht.

In de huidige zetelpeiling haalt de gezamenlijke lijst meer zetels dan de partijen eerder afzonderlijk deden (+5, 28 zetels). Tabel 2.3 liet al zien dat 21 procent van kiezers die in maart 2021 D66 stemden nu voorkeur hebben voor PvdA/GroenLinks. Dat geldt ook voor oud-kiezers van Volt (15%) en Partij voor de Dieren (9%). Kiezers die eerder D66 stemden zeggen **teleurgesteld** te zijn in de belofte van Sigrid Kaags 'nieuwe leiderschap'. Voor sommigen was D66 destijds een **strategische stem**. Nu zien velen de **potentie van het 'linkse blok'** dat PvdA en GroenLinks kunnen vormen. Dat geldt ook voor overstappers vanuit Volt en PvdD.

“Ik heb eenmaal de nieuwe politiek een kans gegeven, daar is helaas niet veel van terecht gekomen, Nu PvdA en GroenLinks samen gaan, keer ik terug naar links en hoop dat ze een sterk blok kunnen gaan vormen.”

- Stemde in maart 2021 op D66

“Een links tegengeluid tegen al de (groeierende) rechtse partijen, die door samen te gaan hopelijk groot kunnen worden.”

- Stemde in maart 2021 op D66

“Ik vond Sigrid Kaag niet standvastig om toch weer in een kabinet met de VVD te stappen.”

- Stemde in maart 2021 op D66

“Ondersteunen van de linkse samenwerking.”

- Stemde in maart 2021 op Volt

“Nederland heeft een sterke linkse middenpartij nodig als tegenwicht tegen de VVD.”

- Stemde in maart 2021 op Volt

“Ik denk dat een gezamenlijke lijst PvdA/GroenLinks meer kans maken op genoeg zetels om in de regering te komen. Zij zouden dan voor veel groene maatregelen steun kunnen krijgen van onder andere Partij voor de Dieren.”

- Stemde in maart 2021 op PvdD

“Mijn hoop is dat deze gezamenlijke lijst de grootste wordt.”

- Stemde in maart 2021 op PvdD

VVD

De VVD staat op verlies ten opzichte haar huidige zetelaantal (34 zetels). Wel keert de partij het tij ten opzichte van vorige maand (+3 zetels t.o.v. juni). Een deel van de kiezers die in 2021 CDA, JA21 of ChristenUnie stemden zouden nu stemmen op VVD. Zij wijzen veelal op het vertrek van Rutte en de potentie van **Yesilgöz als nieuwe lijsttrekker**. Meer algemeen ziet men VVD als een **realistische, pragmatische** partij die 'echt iets kan bereiken'.

“D66 heeft mooie standpunten maar in de uitvoering loopt het spaak. Yesilgöz wil ik wel een kans geven.”

- Stemde in maart 2021 op D66

“De persoon Dilan Hesilgöz. Weet van aanpakken. Bij coalitie over links is de VVD opnieuw tot falen gedoemd.”

- Stemde in maart 2021 op PVV

“De VVD kan in de praktijk meer bereiken dan de PVV. De VVD is een reële machtsfactor, de PVV is hoogstens een dreigende stok achter de deur die andere partijen af en toe dwingt tot enig realisme en beperking in hun overdreven idealistische deugdzaamheid.”

- Stemde in maart 2021 op PVV

“Dilan als 1e vrouwelijke MP. CDA is niet meer de solide regentenpartij van weleer.”

- Stemde in maart 2021 op CDA

“Nu is Rutte weg, dat verandert de zaak helemaal. Nu komt er hopelijk iemand die echt dingen aanpakt. CDA is niet mijn partij.”

- Stemde in maart 2021 op CDA

“Eindelijk eens de rug recht gehouden en JA 21 heeft te weinig invloed.”

- Stemde in maart 2021 op JA21

PVV

PVV peilt deze maand 15 zetels, meer dan de afgelopen maanden. Kiezers die in 2021 op een andere partij stemden, maar nu op PVV zouden stemmen, komen veelal van FvD. Overstappers benoemen vrijwel allemaal het belang van de thema's **asiel** en **migratie** bij hun keuze voor de PVV. Thierry Baudet en Forum zijn voor hen **te radicaal** geworden.

“Ik wil een eind aan de ongebreidelde toestroom van asielzoekers.”

- Stemde in maart 2021 op FvD

“Forum is de verkeerde kant opgegaan.”

- Stemde in maart 2021 op FvD

“Er moet iets gedaan worden aan de immigratie Nederland zit vol. En Thierry maakt rare uitspraken online.”

- Stemde in maart 2021 op FvD

“Immigratie, we zitten vol. VVD weinig doortastend.”

- Stemde in maart 2021 op VVD

BBB

De BBB peilt met 21 zetels nog steeds op flinke winst ten opzichte van haar huidige ene zetel. Toch zakt de partij wat in ten opzichte van haar hoogtepunt in april dit jaar, direct na de PS-verkiezingen, toen de BBB 31 virtuele zetels had. Een aantal stemmers die in maart 2021 al BBB stemden, maar nu voorkeur geven aan een andere partij, vindt de BBB niet streng genoeg op **asiel en migratie**. Ook de mogelijkheid dat Pieter Omtzigt een eigen partij begint lijkt potentiële kiezers bij de BBB weg te trekken.

“Tegengaan van immigratie, sorry maar Nederland is vol en de grenzen moeten nu maar een keer dicht.”

- Zou nu PVV stemmen

“Dat ze in het verleden hebben gezegd dat ze de immigratie tegen willen gaan, maar Caroline is daar nu iets minder fel in.”

- Zou nu PVV stemmen

“Bij de vorige verkiezingen had Pieter Omtzigt nog geen eigen partij, maar hij verdiept zich in zaken (bijvoorbeeld de toeslagen-affaire) en komt met (menselijke) oplossingen die ook nog eens uitvoerbaar zijn in de praktijk.”

- Zou nu op een andere partij stemmen

“Partij Omtzigt is meer dan andere partijen gefocust op de onderwerpen en duikt hier diep in voor een heldere en passende oplossing van het probleem.”

- Zou nu op een andere partij stemmen

JA21

Ook JA21 peilt op meer zetels dan de partij nu in de Tweede Kamer heeft (nu 6 zetels, +3). Toch heeft de partij in deze peiling minder zetels dan de afgelopen maanden. Op haar hoogtepunt in december 2022 stond de partij op 13 virtuele zetels. Kiezers die in 2021 op JA21 stemden, stappen nu met name over naar BBB (20%) en in mindere mate naar VVD (5%) en PVV (3%). Overstappers naar de BBB noemen met name de ‘**frisse wind**’ die BBB brengt. Andere redenen die worden genoemd zijn dat JA21 **niet zichtbaar** genoeg is en **te klein** is om wezenlijk verschil te maken in de politiek.

“BBB hopelijk een nieuwe wind, zonder partijbelangen voorop. JA21, te klein om te regeren”

- Zou nu op BBB stemmen

“BBB staat voor nieuwe, realistische politiek, is zichtbaar. JA21 is oude politiek en gaat verder op dezelfde voet. Bovendien te weinig zichtbaar, komt niet met aansprekende voorstellen.”

- Zou nu op BBB stemmen

“JA21 is onzichtbaar en heeft weinig kunnen bereiken Om een rechts georiënteerde regering te krijgen is het goed als de VVD de grootste partij wordt”

- Zou nu op VVD stemmen

2.6 Welke partijen worden nog meer overwogen?

Zoals eerder genoemd staat voor slechts 22 procent van de kiezers die van plan zijn om te gaan stemmen de keuze al helemaal vast. Over het algemeen zijn kiezers van links en progressieve partijen (met name D66, PvdA/GL en Volt) het minst zeker van hun keuze. Helemaal onderaan staat echter JA21, slechts 7 procent van de kiezers van deze partij zegt dat hun keuze voor JA21 al volledig vastligt. Kiezers van deze partij overwegen met name ook VVD (32%), PVV (29%) en BBB (39%).

Kiezers die PvdA/GL als eerste voorkeur hebben zijn daar ook nog allerminst zeker van. Slechts 15 procent zegt er zeker op te gaan stemmen, PvdD, Volt en D66 komen elk voor ruim een kwart ook nog in aanmerking. Maar omgekeerd zijn de stemmen voor PvdD, Volt en D66 ook niet erg zeker en komt PvdA/GL nog vaker in aanmerking.

Ook BBB heeft relatief weinig zekere kiezers (16%), de BBB-achterban kijkt ook naar VVD, PVV en JA21. Andersom staat de BBB staat vooral in de lijstjes van onzekere kiezers die nu PVV, CDA, SP, FvD of JA21 als voorkeurspartij hebben.

Tabel 2.4 – Zijn er andere partijen die voor u in aanmerking komen om op te stemmen?

Meerdere antwoorden mogelijk.

Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen en heeft partij van eerst voorkeur (n = 1.718)

	Partij van eerste voorkeur													
	Totaal	VVD	D66	PVV	CDA	SP	PvdA/ GL	Fvd	PvdD	CU	Volt	JA21	SGP	BBB
Overwogen partijen	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Keuze staat vast	22	34	18	33	24	24	15	23	20	30	11	7	53	16
VVD	7		15	5	17		2	4	1	1	11	32	1	15
D66	9	11		1	4	2	26		6	7	37			1
PVV	7	5				6		30	1	5		29	2	21
CDA	5	12	6	1		1	3			13	2	4	5	6
SP	6		2	5	2		16		12	2	3	6		8
PvdA/GL	11	5	41	1	7	23			45	9	45	2		3
FvD	2			8					1					3
PvdD	9		4	2	2	13	27	2		8	19	4		5
CU	5	3	4		29	4	4		2		7	2	26	5
Volt	10	7	31	2	6	2	27		16	10		4		3
JA21	7	10	2	20		3		12			2	3	1	18
SGP	2	2		4	3			4		13		2		2
DENK	1		4	1			1			7				1
50Plus	2	3		4	2	7	1	2	1	1	2	4		5
BBB	13	11	5	37	22	20	4	23	2	9	1	39	10	
BIJ1	2					2	5		12		1			
BvNL	2	1		6		1		25				8	1	5
Anders	3			4	5	3	2	2	3	1	5	7	2	5
Weet (nog) niet	13	19	6	5	11	13	11	11	16	20	9	8	12	11

Bron: I&O Research, juli 2023

2.7 Electoraal potentieel van Omtzigt (zelfstandig of bij CDA)

Op het moment van peilen had zelfstandig Kamerlid Pieter Omtzigt nog niet besloten of hij zich voor de aanstaande Tweede Kamerverkiezingen verkiesbaar stelt en als hij dat doet, op welke manier: met een eigen partij of zich aansluitend bij een (bestaande) partij. Wel had hij bekend gemaakt zich niet te willen aansluiten bij de BBB.

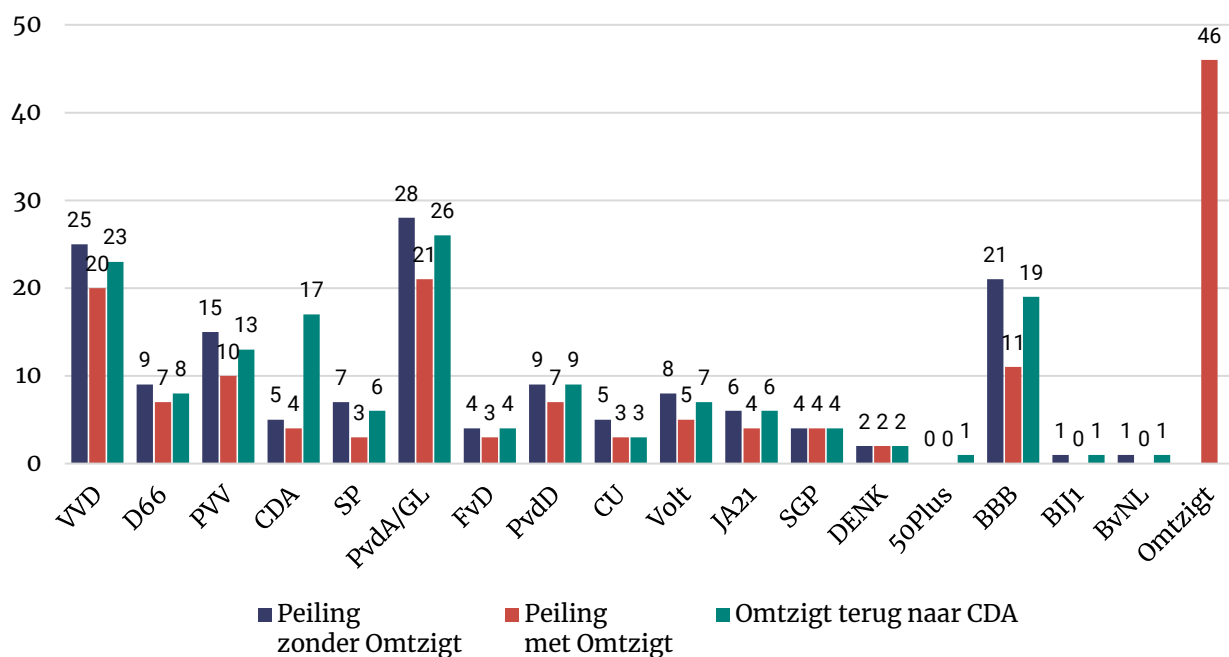
We vroegen naar de stemvoorkeur in twee theoretische scenario's: 'stel dat Pieter Omtzigt met een eigen partij mee gaat doen aan de Tweede Kamerverkiezingen, op welke partij zou u dan stemmen?' en 'En stel dat Pieter Omtzigt niet met een eigen partij mee gaat doen, maar terugkeert bij het CDA. Op welke partij zou u dan stemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen?'

Als Omtzigt met een eigen partij mee zou doen, zou hij 29 procent van de kiezers trekken, goed voor 46 zetels. Vooral BBB, SP, JA21 en PVV verliezen dan veel kiezers, maar ook CDA, ChristenUnie, PvdA/GL⁶, VVD, D66 en Volt zouden daar niet ongeschonden uit komen.

Mocht Omtzigt terugkeren naar het CDA, dan krijgt het CDA 11 procent van de stemmen (17 zetels). Dat is beduidend minder dan een zelfstandige Partij Omtzigt (46 zetels), maar twee keer meer dan het CDA zou halen zonder Omtzigt (5 zetels).

Figuur 2.1 – Zetelverdeling naar verschillende scenario's rondom Omtzigt

Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen en heeft partij van eerste voorkeur (n=1.728).

⁶ Voormalig PvdA-kiezers stappen dan vaker over dan GL-kiezers.

2.8 Switchgedrag maart 2021 naar peiling met Omtzigt

2.9 Tabel 2.5 en Switchgedrag peiling zonder Omtzigt naar peiling met Omtzigt

Als we huidige stemvoorkeur vergelijken in een scenario met en zonder een eigen partij van Omtzigt zien we dat Omtzigt vooral kiezers trekt die op dit moment anders CDA, SP, JA21 of BBB zouden stemmen. In iets mindere mate geldt dat ook voor kiezers die zonder een eigen lijst van Omtzigt voorkeur geven aan ChristenUnie of PVV.

Tabel 2.6 laten zien waar de potentiële kiezers van Omtzigt vandaan komen. Pieter Omtzigt is aantrekkelijk voor kiezers van bijna alle partijen. Alleen GL- en SGP-kiezers uit 2021 voelen zich nauwelijks aangesproken.

Ongeveer een vijfde tot een kwart van de kiezers die in maart 2021 PVV, PvdA, PvdD of ChristenUnie stemden zouden, als er nu verkiezingen zouden zijn, een zelfstandige lijst van Omtzigt steunen (Tabel 2.5). Dat geldt in nog sterkere mate voor oud-kiezers van CDA, SP en JA21 (30 tot 38%).

Van de kiesgerechtigden die in maart 2021 geen stem uitbrachten maar nu wel van plan zijn te gaan stemmen, zou 28 procent voor een eventuele eigen partij van Omtzigt kiezen.

Tabel 2.5 – Switchgedrag sinds de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 met eigen partij Omtzigt

Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen en heeft partij van eerste voorkeur (n=1.728).

Stem- voorkeur	Gestemd bij TK21														Niet ge- stemd %
	Totaal	VVD	D66	PVV	CDA	SP	PvdA	GL	FvD	PvdD	CU	Volt	JA21	SGP	
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	
VVD	9	38	3	2	5		2	1	1		2	1	4		
D66	3	0	22			1	1				2	1			
PVV	5	1	1	36		2	1		9					3	
CDA	2	2		1	12	1	3			1	1			1	
SP	1		1	1	1	19	1	0					1		
PvdA/GL	10	2	18		1	3	48	57		4	2	14		3	
FvD	2			1					33					1	
PvdD	3		2			1	1	11	1	53	1				
CU	2		0	1	1	1					44				
Volt	3	1	6			1	1	0				53	1		
JA21	2	2		3	3	1	1	1	5				26	1	
SGP	2										2			82	
DENK	1														
50Plus	0,2				1	1					1				
BBB	5	5	2	13	8	6	2		10	1	4		11	2	
BIJ1	0,4							1							
BvNL	0,4	1		1					3	1					

Partij Omt- zicht	21	12	16	24	38	38	23	6	18	20	22	16	30	7	28
Weet (nog) niet	28	36	29	18	30	25	17	21	20	18	21	14	25	4	60

2.10 Switchgedrag peiling zonder Omtzigt naar peiling met Omtzigt

Als we huidige stemvoorkeur vergelijken in een scenario met en zonder een eigen partij van Omtzigt zien we dat Omtzigt vooral kiezers trekt die op dit moment anders CDA, SP, JA21 of BBB zouden stemmen. In iets mindere mate geldt dat ook voor kiezers die zonder een eigen lijst van Omtzigt voorkeur geven aan ChristenUnie of PVV.

Tabel 2.6 - Switchgedrag huidige stemvoorkeur met en zonder eigen partij Omtzigt

Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen en heeft partij van eerste voorkeur (n=1.728).

Stem- voorkeur	Huidige stemvoorkeur zonder eigen partij Omtzigt													
	Totaal	VVD	D66	PVV	CDA	SP	PvdA/GL	Fvd	PvdD	CU	Volt	JA21	SGP	BBB
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
VVD	9	81	2	1			1			1	1			1
D66	3		81							1				
PVV	5		2	65	3		0							
CDA	2	1		3	56	1	0		1				1	
SP	1					44								
PvdA/GL	10		3	0	2		76		1	1				0
FvD	2							76						
PvdD	3						1		75	1				
CU	2									67				
Volt	3										73			
JA21	2	0										62		
SGP	2												87	0
DENK	1									5				
50Plus	0,2				2				1					0
BBB	5	0		1		4							1	54
BIJ1	0,4													
BvNL	0,4													
Partij Omt- zigt	21	8	9	18	26	36	12	15	12	18	13	28	9	29
Weet (nog) niet	28	9	3	11	11	15	10	10	11	7	12	9	3	14

2.11 Profiel kiezers

Voor de grootste partijen volgt hier een omschrijving van de achtergrondkenmerken.

Leeftijd

PvdA/GroenLinks heeft de jongste kiezers, Omtzigt trekt relatief oude kiezers (71% is 50+). Overigens zijn de kiezers van het CDA (niet in de tabel, 75% = 50+) ook oude kiezers.

Tabel 2.7 – Profiel van enkele kiezersgroepen (leeftijd)

Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen en heeft partij van eerste voorkeur (n=1.728).

	Gemiddeld	VVD	D66	PVV	PvdA/GL	BBB	Omtzigt
Leeftijd							
18-24	5%	4%	4%	2%	13%	3%	2%
25-34	18%	13%	14%	17%	21%	15%	10%
35-49	20%	18%	15%	25%	17%	16%	16%
50-64	32%	34%	29%	40%	24%	39%	35%
65+	25%	29%	38%	16%	25%	28%	36%

Sociaaleconomische positie

De kiezers van D66 zijn het hoogst opgeleid en hebben de hoogste inkomens, gevolgd door die van de VVD. Bij deze partijen zien we ook relatief veel ondernemers en zzp'ers en weinig arbeidsongeschikten of bijstandsgerechtigden.

De laagste welstandsklassen vinden we bij PVV en BBB: relatief veel lager en middelbaar opgeleiden en lagere inkomens. Omtzigt trekt meer middelbare inkomens en lager en middelbaar opgeleiden dan gemiddeld.

PvdA/GroenLinks trekt relatief hoog opgeleide kiezers (54%), maar naar inkomen laat het profiel van deze partij een gemiddeld beeld zien.

Tabel 2.8 – Profiel van enkele kiezersgroepen (opleiding en inkomen)

Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen en heeft partij van eerste voorkeur (n=1.728).

	Gemiddeld	VVD	D66	PVV	PvdA/GL	BBB	Omtzigt
Opleiding							
lager	21%	19%	2%	30%	16%	29%	26%
middelbaar	38%	32%	14%	50%	30%	52%	43%
hoger	41%	49%	84%	20%	54%	19%	31%
Inkomen							
minimum	5%	5%	0%	4%	7%	4%	6%
beneden modaal	13%	6%	13%	20%	12%	16%	14%
bijna modaal	11%	3%	0%	23%	12%	14%	14%
modaal	16%	14%	8%	14%	15%	19%	17%
1 à 2 keer modaal	23%	28%	32%	17%	21%	24%	25%
2 keer modaal	8%	10%	13%	6%	10%	5%	7%
> 2 x modaal	12%	25%	32%	7%	15%	5%	8%
wil niet zeggen	12%	9%	2%	9%	9%	13%	11%

Tabel 2.9 – Profiel van enkele kiezersgroepen (werkzaamheid)

Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen en heeft partij van eerste voorkeur (n=1.728).

	Gemiddeld	VVD	D66	PVV	PvdA/GL	BBB	Omtzigt
Werkzaamheid							
ondernemer + personeel	2%	5%	5%	6%	0%	1%	0%
zzp'er/freelancer	5%	4%	12%	8%	5%	4%	4%
loondienst bedrijfsleven	33%	35%	25%	34%	30%	32%	28%
loondienst overheid	7%	8%	7%	8%	9%	6%	4%
loondienst semi-overheid	14%	13%	12%	8%	15%	11%	14%
arbeidsongeschikt	6%	2%	3%	12%	4%	8%	6%
werkloos / bijstand	3%	1%	2%	4%	2%	6%	3%
gepensioneerd of vut	23%	27%	34%	15%	25%	25%	33%
studerend / schoolgaand	4%	3%	0%	0%	9%	3%	2%
huisvrouw / huisman	3%	2%	0%	5%	1%	3%	4%
anders	1%	0%	0%	2%	0%	1%	2%

Regio

D66 trekt veel kiezers in de grote steden, de VVD met name in de westelijke provincies. PVV doet het goed in het zuiden (zowel Brabant als Limburg), terwijl BBB en Omtzigt populair zijn in het oosten (BBB ook in het noorden).

Tabel 2.10 - Profiel van enkele kiezersgroepen (regio)

Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen en heeft partij van eerste voorkeur (n=1.728).

	Gemiddeld	VVD	D66	PVV	PvdA/GL	BBB	Omtzigt
Regio							
3 grote steden	11%	15%	20%	10%	14%	7%	8%
west excl 3 grote steden	36%	42%	35%	29%	37%	33%	31%
noord (GR, FR, DR)	9%	6%	4%	6%	9%	15%	9%
oost (OV, GD, FL)	20%	18%	21%	18%	19%	24%	24%
zuid (ZL, NB, LB)	24%	19%	21%	37%	21%	21%	27%

PvdA/GroenLinks is (net als PvdD en D66) iets populairder in de stedelijke gebieden (niet getoond in de tabel), maar over de landstroken is de verdeling gemiddeld te noemen. SGP, CDA, ChristenUnie en BBB zijn populairder in de landelijke gebieden. Voor de aanhang van Omtzigt zijn deze verschillen verwaarloosbaar.

3 Waardering en effect mogelijk leiders

3.1 Bekendheid premier-kandidaten en andere politici

Ondanks de wisseling van de wacht treedt een aantal 'nieuwe' leiders aan met relatief hoge naamsbekendheid: Caroline van der Plas (89%) en Dilan Yesilgöz (bekend bij 75%).

Van een aantal partijen is nog niet zeker wie er de lijsttrekker wordt, maar mochten dat Rob Jetten (bekend bij 85%), Jesse Klaver (92%), Ahmed Aboutaleb (85%) of Frans Timmermans (79%) dan valt het met hun bekendheid alleszins mee.

Ook Pieter Omtzigt is bij de meeste kiezers (83%) bekend.

Voor Marjolein Moorman (19%) en CDA-pretendenten Derk Boswijk (15%) en Henri Bontenbal (10%) zal het, mochten zijn de lijst gaan aanvoeren, zaak zijn eerst de naamsbekendheid te vergroten.

Tabel 3.1 – Welke van onderstaande politici kent u?

Basis: volledige steekproef (n=2.736)

	mrt 2021	mei 2023	juli 2023
VVD			
Rutte	94%	95%	
Dilan Yesilgöz			75%
André Bosman			17%
Vincent Karremans			11%
D66			
Kaag	79%	90%	
Rob Jetten			85%
Kajsa Ollongren			72%
Robbert Dijkgraaf			62%
PvdA/GroenLinks			
Jesse Klaver	90%	90%	92%
Ahmed Aboutaleb			85%
Frans Timmermans			79%
Attje Kuiken		52%	64%
Marjolein Moorman			19%
CDA			
Wopke Hoekstra	83%	85%	
Derk Boswijk			15%
Henri Bontenbal			10%
Overig			
Pieter Omtzigt		86%	83%
Caroline van der Plas		86%	89%
Geert Wilders	94%	94%	95%

Bron: I&O Research, juli 2023

3.2 Effect mogelijke lijsttrekkers op stemkans partij

VVD: Yesilgöz trekt kiezers

Dilan Yesilgöz is voor 73 procent van de huidige VVD-kiezers reden om op de VVD te stemmen (27% zou er hoe dan ook op stemmen) en voor slechts 4 procent een reden om *niet* op de VVD te stemmen. Bij de VVD lijkt die discussie dan ook beslecht. Ook grote delen van JA21 en BBB (die VVD mede overwegen) zien haar als een reden om eventueel over te stappen naar de VVD.

Tabel 3.2 – Stemkans op VVD bij verschillende lijsttrekkers

“Met welk van onderstaande politici als lijsttrekker van de VVD zou u zeker stemmen op de VVD? En met welk van onderstaande politici als lijsttrekker van de VVD zou u zeker niet stemmen op de VVD?”
Basis: VVD als 1ste of 2de keuze.

Primaire partij →	Hiermee stem ik <u>zeker wel</u> VVD				Hiermee stem ik <u>zeker niet</u> VVD			
	Allen	VVD	JA21	BBB	Allen	VVD	JA21	BBB
Dilan Yesilgöz	64%	73%	48%	45%	4%	4%	8%	0%
Vincent Karremans	6%	8%	0%	0%	10%	7%	17%	7%
André Bosman	3%	4%	0%	0%	11%	6%	20%	16%
Iemand anders	3%	2%	5%	6%	1%	1%	5%	0%
Ik stem niet op de VVD	7%	1%	16%	20%	4%	0%	6%	16%
Ik stem hoe dan ook VVD	20%	27%	0%	0%	34%	48%	6%	0%
Weet ik niet	13%	6%	31%	34%	42%	37%	51%	67%
n =	260	160	27	30	260	160	27	30

CDA: mogelijke lijsttrekkers weinig aantrekkingskracht

Bij het CDA trekken Derk Boswijk en Henri Bontenbal beiden weinig kiezers. Ze zijn echter voor weinigen een reden om zeker niet op het CDA te stemmen.

Tabel 3.3 - Stemkans op CDA bij verschillende lijsttrekkers

“Met welk van onderstaande politici als lijsttrekker van de CDA zou u zeker stemmen op de CDA? En met welk van onderstaande politici als lijsttrekker van de CDA zou u zeker niet stemmen op de CDA?”

Basis: CDA als 1ste of 2de keuze.

Primaire partij →	Hiermee stem ik <u>zeker wel</u> CDA				Hiermee stem ik <u>zeker niet</u> CDA			
	Allen	CDA	VVD	CU	Allen	CDA	VVD	CU
Derk Boswijk	16%	22%	0%	23%	2%	0%	15%	0%
Henri Bontenbal	9%	12%	12%	16%	10%	6%	6%	0%
Iemand anders	8%	14%	0%	0%	1%	3%	1%	0%
Ik stem niet op het CDA	9%	0%	14%	20%	9%	0%	14%	20%
Ik stem hoe dan ook CDA	12%	28%	4%	0%	18%	40%	0%	16%
Weet ik niet	55%	46%	71%	58%	61%	51%	63%	65%
n =	120	43	22	13	120	43	22	13

D66: Rob Jetten acceptabel voor D66-achterban, maar trekt weinig andere kiezers

Bij D66 was ten tijde van dit onderzoek nog niet bekend wie de lijsttrekker ging worden (wel dat Jan Paternotte het niet gaat worden), maar er is bij de eigen achterban steun voor Jetten en verder komt alleen Robbert Dijkgraaf in aanmerking. Kajsa Ollongren wordt door slechts 23 procent van de potentiële kiezers als stemmentrekker gezien en 11 procent zou vanwege haar juist niet op D66 stemmen.

Tabel 3.4 – Stemkans op D66 bij verschillende lijsttrekkers

“Met welk van onderstaande politici als lijsttrekker van de D66 zou u zeker stemmen op de D66? En met welk van onderstaande politici als lijsttrekker van de D66 zou u zeker niet stemmen op de D66?”

Basis: D66 als 1ste of 2de keuze.

Primaire partij →	Hiermee stem ik zeker wel D66				Hiermee stem ik zeker niet D66			
	Allen	D66	PvdA/GL	Volt	Allen	D66	PvdA/GL	Volt
Rob Jetten	38%	67%	24%	26%	7%	5%	6%	8%
Robbert Dijkgraaf	30%	45%	21%	26%	4%	3%	1%	8%
Kajsa Ollongren	23%	39%	20%	9%	11%	7%	4%	28%
Iemand anders	2%	3%	2%	0%	1%	0%	3%	0%
Ik stem niet op D66	13%	0%	21%	23%	12%	0%	22%	11%
Ik stem hoe dan ook D66	9%	23%	0%	0%	20%	50%	0%	0%
Weet ik niet	32%	16%	43%	40%	48%	38%	66%	51%
n =	197	63	64	28	197	63	64	28

PvdA/GL: Aboutaleb, Timmermans en Klaver ongeveer even aantrekkelijk

Ahmed Aboutaleb, Frans Timmermans en Jesse Klaver zijn in vergelijkbare mate stemmentrekkers voor PvdA/GL. Dat geldt zowel voor kiezers die al voorkeur hebben voor PvdA/GL, als voor andere kiezers.

Stemmentrekkers

Tabel 3.5 - Met welk van onderstaande politici als lijsttrekker van PvdA/GL zou u zeker stemmen op PvdA/GL?

Basis: PvdA/GL als 1^e of 2^e keuze

<i>Primaire partij →</i>	Allen	D66	SP	PvdA/GL	PvdD	Volt	BIJ1
Ahmed Aboutaleb	36%	12%	12%	45%	19%	28%	13%
Frans Timmermans	34%	17%	17%	43%	20%	31%	2%
Jesse Klaver	33%	13%	19%	45%	11%	13%	9%
Attje Kuiken	22%	12%	15%	30%	8%	10%	5%
Marjolein Moorman	18%	8%	7%	22%	9%	27%	9%
Iemand anders	1%	0%	0%	0%	3%	0%	0%
Ik stem niet op PvdA/Groen-Links	7%	21%	11%	0%	35%	10%	15%
Ik stem hoe dan ook PvdA/GroenLinks	21%	0%	0%	35%	0%	0%	0%
Weet ik niet	13%	23%	28%	5%	21%	29%	57%
n =	517	25	20	305	54	39	31

Stemmenafstoters

Tabel 3.6 - En met welk van onderstaande politici als lijsttrekker van de PvdA/GL zou u zeker niet stemmen op de PvdA/GL?

Basis: PvdA/GL als 1ste of 2de keuze

<i>Primaire partij →</i>	Allen	D66	SP	PvdA/GL	PvdD	Volt	BIJ1
Attje Kuiken	9%	11%	10%	4%	8%	23%	3%
Jesse Klaver	8%	20%	5%	5%	8%	9%	16%
Frans Timmermans	5%	3%	5%	4%	2%	4%	5%
Marjolein Moorman	4%	9%	10%	2%	5%	12%	0%
Ahmed Aboutaleb	3%	4%	5%	2%	5%	0%	9%
Iemand anders	0%	0%	0%	1%	0%	0%	0%
Ik stem niet op PvdA/Groen-Links	6%	18%	11%	0%	24%	11%	7%
Ik stem hoe dan ook PvdA/GroenLinks	34%	0%	0%	56%	0%	6%	0%
Weet ik niet	34%	52%	58%	28%	45%	38%	56%
n =	517	25	20	305	54	39	31

3.3 Betrouwbare premier?

Op de vraag hoe betrouwbaar kiezers een aantal politici die zij kennen vinden als minister-president, zien we vooral Ahmed Aboutaleb (60%), Pieter Omtzigt (56%) en Dilan Yesilgöz (50%) goed scoren. Maar liefst negen op de tien VVD-kiezers zien Yesilgöz als een betrouwbare premier.

Pieter Omtzigt – die nog niet bekend heeft gemaakt of en hoe hij mee gaat doen – doet het goed onder bijna alle achterbannen, maar het meest onder kiezers van BBB, Ja21, Volt, SP en CDA.

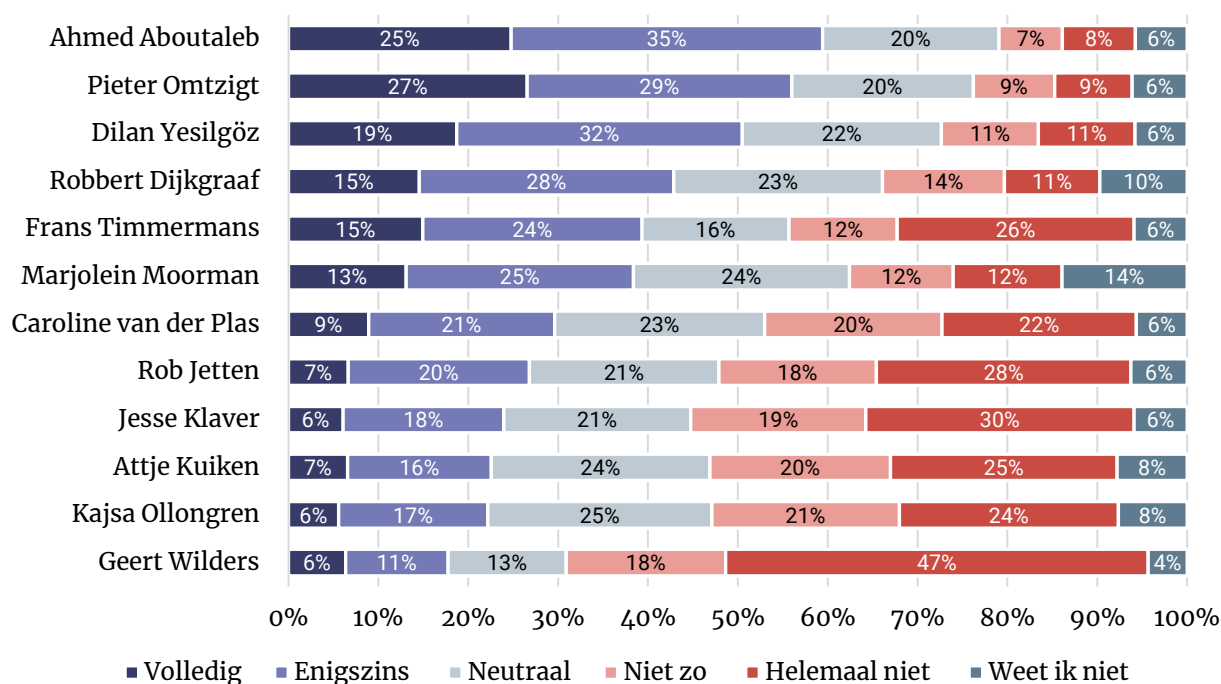
Frans Timmermans doet het met 39 procent niet opvallend goed (wel 81% onder de eigen kiezers) en Marjolein Moorman met 38 procent (en 67% onder PvdA/GL-kiezers) juist relatief goed gezien haar onbekendheid. Jesse Klaver en Attje Kuiken krijgen elk het vertrouwen van circa een kwart van de kiesgerechtigden die bekend met hen zijn. Klaver haalde ook in maart 2021 een score van 25 procent, en doet het nu onder de eigen kiezers (met 70%) echter relatief goed.

Caroline van der Plas wordt door 30 procent van degenen die haar kennen (89% van de kiesgerechtigden) als mogelijk betrouwbare minister-president gezien. Onder BBB- en PVV-stemmers scoort ze goed, onder andere kiezers iets minder.

Geert Wilders sluit de rij met het laagste percentage “Zou betrouwbaar zijn als minister-president” zijn. Nu is dat 18 procent (65% antwoordt negatief), in maart 2021 was dat 16 procent.

Figuur 3.1 - Betrouwbare premier

“In welke mate vindt u onderstaande uitspraak passen bij elke politicus? ‘Zou betrouwbaar zijn als minister-president.’” Basis: is bekend met politicus (n_{min} = 513 tot n_{max} = 2606).

Tabel 3.7 – Betrouwbare premier

“In welke mate vindt u onderstaande uitspraak passen bij elke politicus? ‘Zou betrouwbaar zijn als minister-president.’” Basis: is bekend met politicus (n_{min} = 513 tot n_{max} = 2606).

	Allen	VVD	D66	PVV	CDA	SP	PvdA/ GL	PvdD	CU	Volt	JA21	BBB
Ahmed Aboutaleb	59%	64%	79%	22%	72%	63%	85%	70%	70%	78%	40%	53%
Pieter Omtzigt	56%	34%	46%	58%	63%	64%	61%	51%	52%	65%	66%	68%
Dilan Yesilgöz	50%	90%	67%	38%	79%	40%	45%	27%	43%	59%	65%	47%
Robbert Dijkgraaf	43%	42%	85%	13%	53%	43%	64%	50%	46%	66%	27%	37%
Frans Timmermans	39%	33%	76%	8%	44%	39%	81%	58%	50%	72%	8%	11%
Marjolein Moorman	38%	26%	41%			26%	67%	29%		66%		24%
Caroline van der Plas	30%	18%	18%	62%	28%	23%	12%	11%	20%	22%	46%	82%
Rob Jetten	27%	17%	85%	5%	36%	24%	58%	39%	28%	54%	10%	9%
Jesse Klaver	24%	9%	53%	3%	19%	22%	70%	35%	26%	49%	3%	9%
Attje Kuiken	23%	11%	44%	9%	6%	34%	59%	43%	17%	42%	7%	12%
Kajsa Ollongren	22%	29%	63%	6%	39%	11%	41%	18%	22%	38%	4%	10%
Geert Wilders	18%	8%		89%	13%	12%	3%	7%	2%	3%	37%	32%

4 Rutte IV en de val ervan

4.1 Tevredenheid met Rutte IV

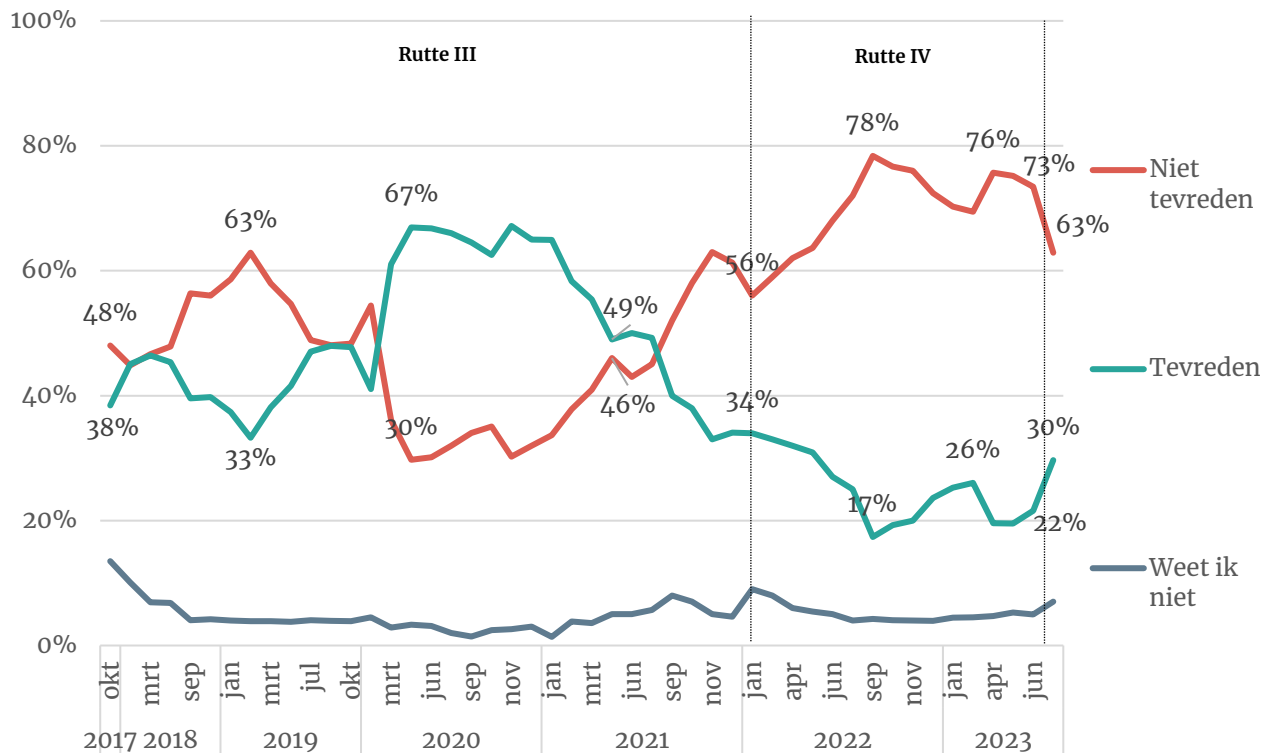
Na de val van het kabinet stelden we de tevredenheidsvraag iets anders dan gewoonlijk: Alles overziend, hoe tevreden of ontevreden bent u met het – nu afgetreden – kabinet-Rutte IV, van VVD, D66, CDA en ChristenUnie?

Ruim zes op de tien Nederlanders (63%) zijn ontevreden over het nu afgetreden kabinet-Rutte IV. Drie op de tien (30%) zijn wel tevreden.

Daarmee is de tevredenheid met Rutte IV – ‘alles overziend’ – hoger dan in de maand voor de val van het kabinet (toen: 22% tevreden). De afgelopen maanden (sinds september 2022) was ongeveer driekwart ontevreden over Rutte IV, ongeveer een vijfde was tevreden.

Figuur 4.1 - Alles overziend, hoe tevreden of ontevreden bent u met het – nu afgetreden – kabinet-Rutte IV, van VVD, D66, CDA en ChristenUnie?*

Basis: gehele steekproef (n = 2736).

Bron: I&O Research, juli 2023

*Met de val van het kabinet is de vraagstelling aangepast; voorheen ‘Hoe tevreden of ontevreden bent u over het kabinet Rutte III/IV?’

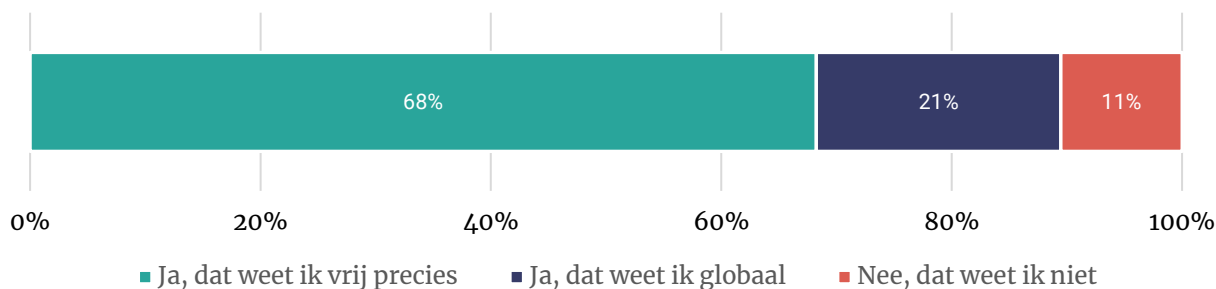
4.2 De val van Rutte IV

Bekend dat kabinet op asiel en migratie viel

Negen op de tien Nederlanders (89%) weten globaal of precies waar het kabinet - Rutte IV op is gevallen. Zij noemen vrijwel allemaal ‘asielzoekers’, ‘asielbeleid’, ‘vluchtelingen of ‘immigratie’ in brede zin, of meer specifiek ‘gezinshereniging’ en ‘nareizigers’. Een enkeling denkt dat het kabinet over stikstof is gevallen.

Figuur 4.2 - Weet u waarover het kabinet is gevallen?

Basis: gehele steekproef (n = 2.736).

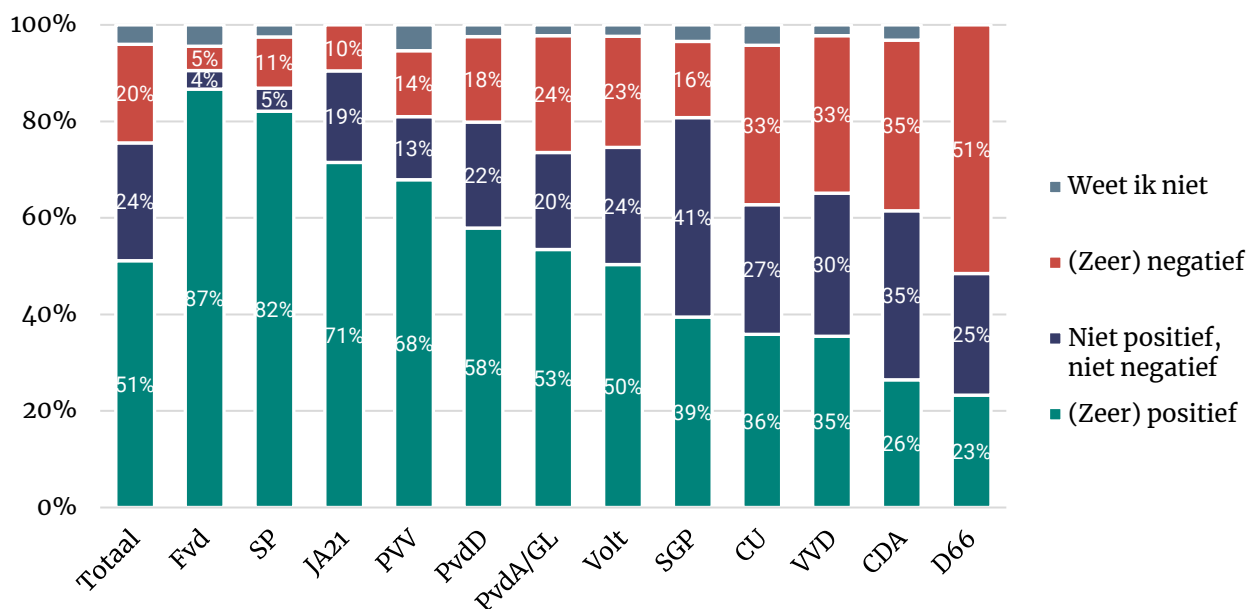
Bron: I&O Research, juli 2023

Helpt Nederlanders staat positief tegenover val kabinet

Eén op de vijf Nederlanders (20%) staat negatief tegenover de val van het kabinet. De helft (51%) kijkt positief naar de val. Kiezers van oppositiepartijen zijn beduidend blijer met de val van het kabinet dan kiezers van coalitiepartijen ChristenUnie, VVD, CDA, en D66.

Tabel 4.1 - Hoe staat u tegenover de val van het kabinet-Rutte IV?

Naar stemvoorkeur. Basis: gehele steekproef (n = 2.736).

Bron: I&O Research, juli 2023

Degenen die positief tegenover de kabinetsval staan vinden dat Rutte IV vanaf het begin 'genoemd was te mislukken'. Zij vinden dat het kabinet niet in staat was om grote problemen in het land op te lossen, op dossiers zoals klimaat, wonen, gaswinning in Groningen en de Toeslagenaffaire, of zelfs vooral problemen heeft veroorzaakt.

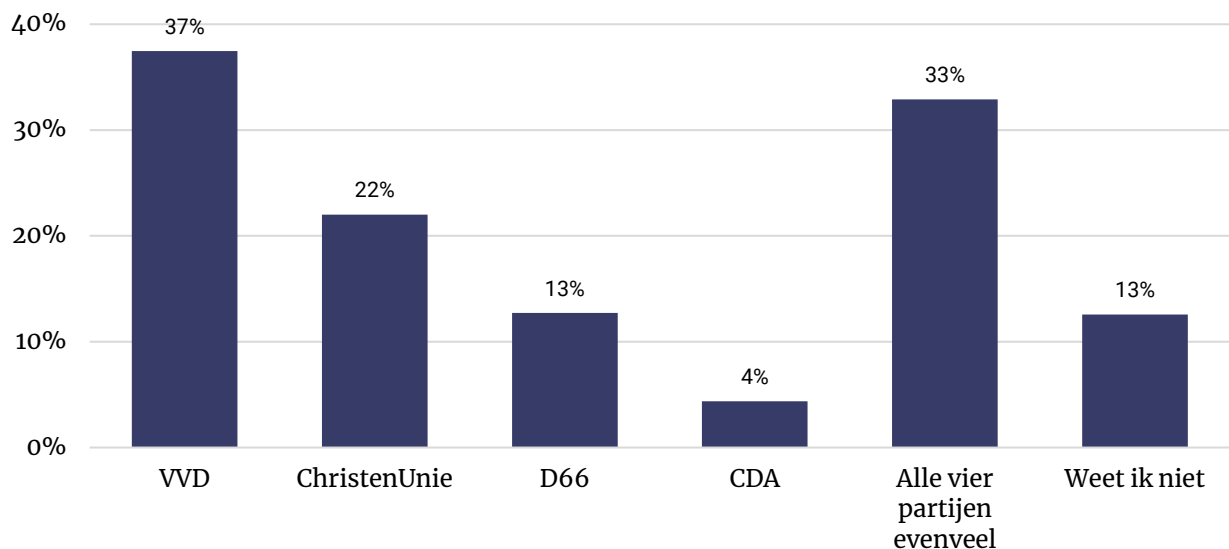
Nederlanders die negatief tegen de kabinetsval aankijken noemen óók die grote problemen, maar vinden het jammer dat deze niet meer (snel) aangepakt kunnen worden nu het kabinet demissionair wordt en 'het beleid tot stilstand komt'. Anderen vinden de val ongeloofwaardig en politiek gemotiveerd.

VVD of álle partijen verantwoordelijk

Op de vraag wie verantwoordelijk is of zijn voor de val van het kabinet wijst 37 procent naar de VVD. Een bijna net zo groot aandeel (33%) houdt echter alle vier de coalitiepartijen evenveel verantwoordelijk.

Figuur 4.3 – Welke partij(en), vindt u, is (of zijn) verantwoordelijk voor de val van het kabinet-Rutte IV?

Maximaal twee antwoorden mogelijk. Basis: gehele steekproef (n = 2.736).

Bron: I&O Research, juli 2023

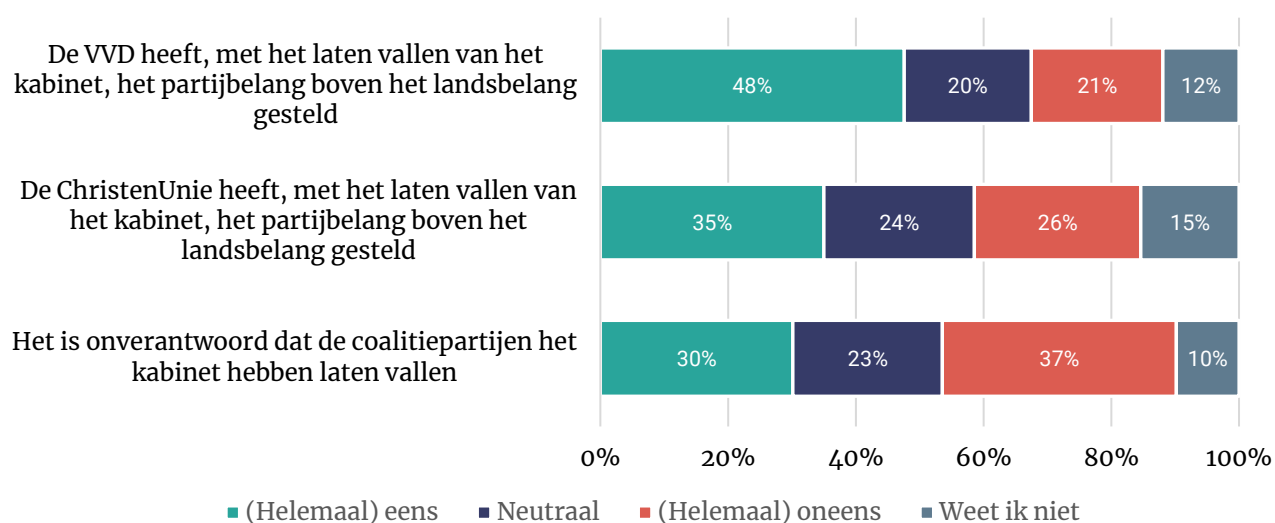
Bijna de helft van de Nederlandse kiesgerechtigden (48%) is het eens met de stelling dat ‘de VVD, met het laten vallen van het kabinet, het partijbelang boven het landsbelang heeft gesteld’. Eén op de vijf (21%) is het hiermee oneens. Dat is meer dan het aandeel dat de partij verantwoordelijk houdt voor de val (37%).

Voor de ChristenUnie is de Nederlandse kiezer iets milder. Als we dezelfde stelling voor de ChristenUnie voorleggen, vindt 35 procent dat de partij met de val van het kabinet het partijbelang boven het landsbelang heeft gesteld.

Over de vraag of het onverantwoord was dat de coalitiepartijen het kabinet hebben laten vallen zijn de meningen verdeeld. Dertig procent vindt het onverantwoord, een net iets groter aandeel (37%) vindt dat niet.

Figuur 4.4 - In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: gehele steekproef (n = 2.736).

Bron: I&O Research, juli 2023

5 De inhoud

5.1 Belangrijkste onderwerpen bij stemgedrag

Immigratie en asiel is op dit moment het thema dat de meeste kiezers bezighoudt (36%). Dat is beduidend meer dan in maart 2021, toen dat voor minder dan de helft gold (15%) en het zevende thema in rangorde was. Vooral kiezers PVV, JA21, FvD en VVD vinden dit een belangrijk thema, en in iets minder mate ook kiezers van de BBB (zie ook tabel 5.2).

Klimaatverandering – dat sinds 2019 in de top 3 staat – staat daar nog steeds. Kiezers die dit belangrijk vinden, treffen we met name bij de PvdD, PvdA/GL⁷, D66 en Volt.

Het derde thema is *Wonen*. Dit wordt vooral belangrijk gevonden door SP-, PvdA/GL- en JA21-kiezers.

Thema 4 is *Armoede(bestrijding) / sociale voorzieningen*, vooral belangrijk voor kiezers van SP, ChristenUnie, PvdA/GL en BIJ1.

En het vijfde onderwerp: *Natuur / stikstof-uitstoot*, een belangrijk issue voor PvdD-, BBB- en D66-kiezers.

Tabel 5.1 - Belangrijkste onderwerpen

Welke van de volgende onderwerpen spelen een belangrijke rol in uw keuze voor deze partij?⁸ (maximaal 3 antwoorden mogelijk). Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen (n=1.815).

	2 feb 2021	8 mrt 2021	17 juli 2023
Immigratie en asiel	14%	15%	36%
Klimaatverandering	27%	31%	29%
Woningmarkt / betaalbare woningen / huren	28%	32%	27%
Armoede(bestrijding) / sociale voorzieningen	18%	18%	24%
Natuur / stikstof-uitstoot	*	*	22%
Gezondheidszorg	33%	35%	21%
Veiligheid / tegengaan criminaliteit	21%	15%	20%
Economie/ overheidsfinanciën		17%	17%
Ethische zaken ⁹	4%	6%	12%
Landbouw	*	*	12%
Onderwijs	20%	21%	11%
Inspraak en democratie	5%	5%	11%
Werkgelegenheid	11%	12%	7%
Polarisatie	*	*	7%
Leefbaarheid in de wijken	4%	3%	6%
Dreiging van terrorisme	4%	4%	4%
Anders	3%	2%	7%
Weet ik niet	1%	1%	2%

* = niet opgenomen

⁷ Kiezers die in 2021 stemden op PvdA: 34%, GroenLinks 2021: 72%.

⁸ Vraagstelling 2021: “Aan welke van onderstaande onderwerpen vindt u dat politieke partijen bij de volgende Tweede Kamerverkiezingen extra aandacht moeten besteden?” (% , maximaal 3 antwoorden mogelijk)

⁹ Bijschrift: “(euthanasie, abortus, homohuwelijk, etc.)”

Tabel 5.2 - Belangrijkste onderwerpen naar voorkeurspartij

Welke van de volgende onderwerpen spelen een belangrijke rol in uw keuze voor deze partij¹⁰?

(maximaal 3 antwoorden mogelijk) Basis: zou zeker/waarschijnlijk stemmen (n = 1.815).

	To- taal	VVD	D66	PVV	CDA	SP	PvdA /GL	Fvd	Pvd D	CU	Volt	JA 21	SGP	BBB	BIJ1
%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Immigratie / asiel	36	50	23	84	18	14	15	65	7	30	18	87	18	35	28
Klimaatverandering	29	13	57	7	21	12	60	27	72	19	56	13	5	11	24
Woningmarkt / betaalbare woningen / huren	27	22	12	30	29	41	38	23	10	16	25	36	5	29	19
Armoede (bestrijding) / soc. voorzieningen	24	4	12	21	37	63	48	3	12	52	14	7	8	18	51
Natuur / stikstofuitstoot	22	10	36	3	10	2	30	31	67	7	26	9	5	43	8
Gezondheidszorg	21	16	22	20	27	60	25	4	10	15	11	14	18	24	2
Veiligheid / tegen- gaan criminaliteit	20	42	11	46	20	3	5	12	4	6	10	49	9	15	1
Economie/ overheidsfinanciën	17	51	23	7	9	7	9	9	2	3	15	17	5	7	17
Ethische zaken ¹¹	12	5	35	2	10	3	11	7	14	41	16	0	75	2	40
Landbouw	12	4	3	3	17	4	2	11	34	11	3	5	23	45	8
Onderwijs	11	4	28	3	10	13	21	7	3	15	14	2	29	8	3
Inspraak en democratie	11	10	17	6	6	9	6	55	4	3	21	11	3	10	24
Werkgelegenheid	7	14	3	3	10	10	6	2	2	2	3	4	1	7	2
Polarisatie	7	5	9	4	9	8	8	8	4	9	10	1	7	8	18
Leefbaarheid in de wijken	6	2	1	9	13	10	5	4	5	7	6	14	0	7	4
Religieuze zaken	5	1	0	8	13	0	0	0	1	27	0	0	68	0	0
Dreiging van terrorisme	4	7	2	22	7	0	0	3	0	2	2	7	1	1	0
Anders	7	3	1	2	7	3	2	17	14	8	23	7	4	5	21
Weet ik niet	2	4	0	1	6	8	1	0	4	2	0	0	2	2	0
n =	1815	160	63	129	43	81	305	43	119	100	93	92	104	310	59

Bron: I&O Research, juli 2023

¹⁰ Vraagstelling 2021: "Aan welke van onderstaande onderwerpen vindt u dat politieke partijen bij de volgende Tweede Kamerverkiezingen extra aandacht moeten besteden?" (% , maximaal 3 antwoorden mogelijk)

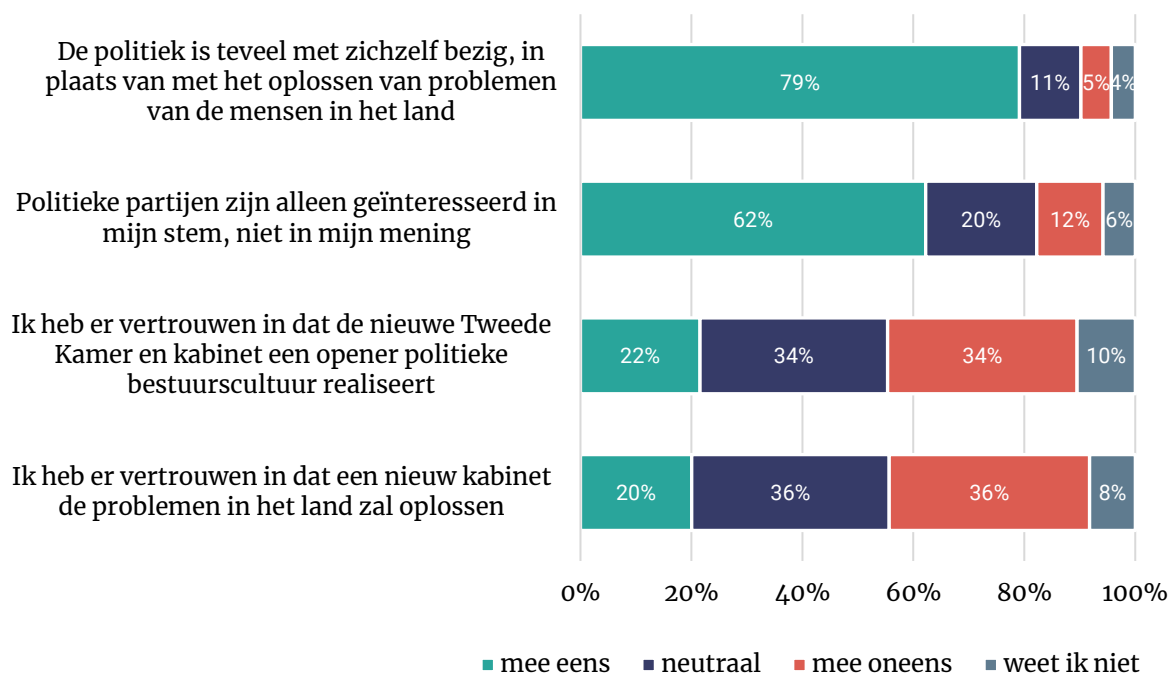
¹¹ (euthanasie, abortus, homohuwelijk, etc.)

5.2 Gaat een nieuw kabinet de problemen oplossen?

Slechts één op vijf zegt er vertrouwen in te hebben dat een nieuw kabinet de problemen in het land zal oplossen, een derde heeft dat niet. De scepsis bestaat van links tot rechts, maar het meest onder FvD- en PvdD-kiezers (zie Figuur 5.2). En ook kiezers van de (voormalig) coalitiepartijen zijn niet bijster optimistisch.

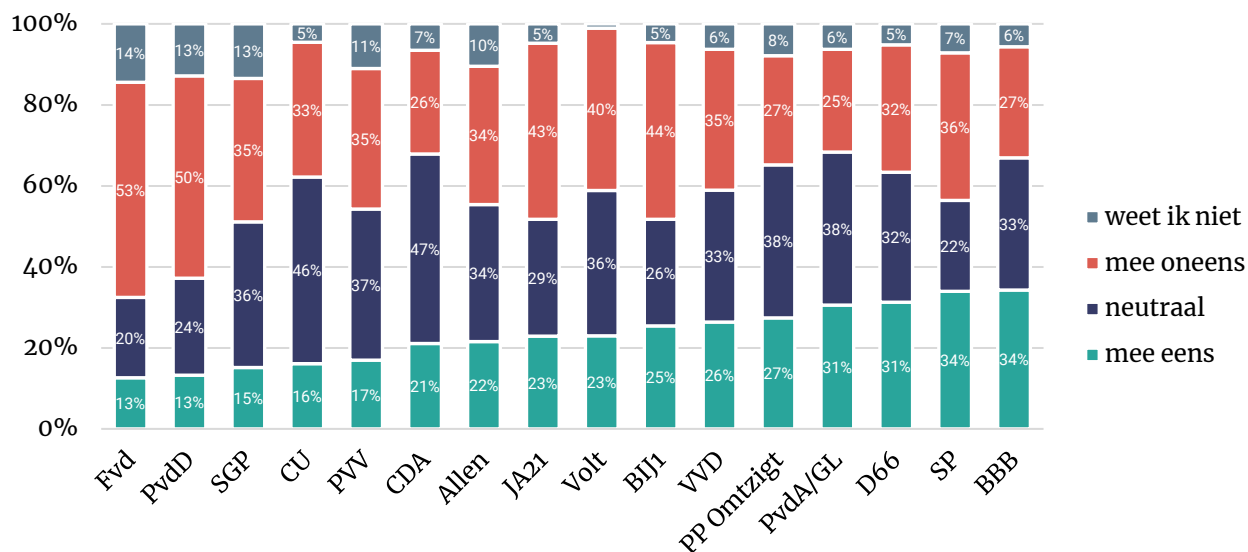
Figuur 5.1 - In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: gehele steekproef (n = 2.736).

Figuur 5.2 - Ik heb er vertrouwen in dat een nieuw kabinet de problemen in het land zal oplossen

Basis: gehele steekproef (n = 2.736).

5.3 Standpunten asiel en immigratie

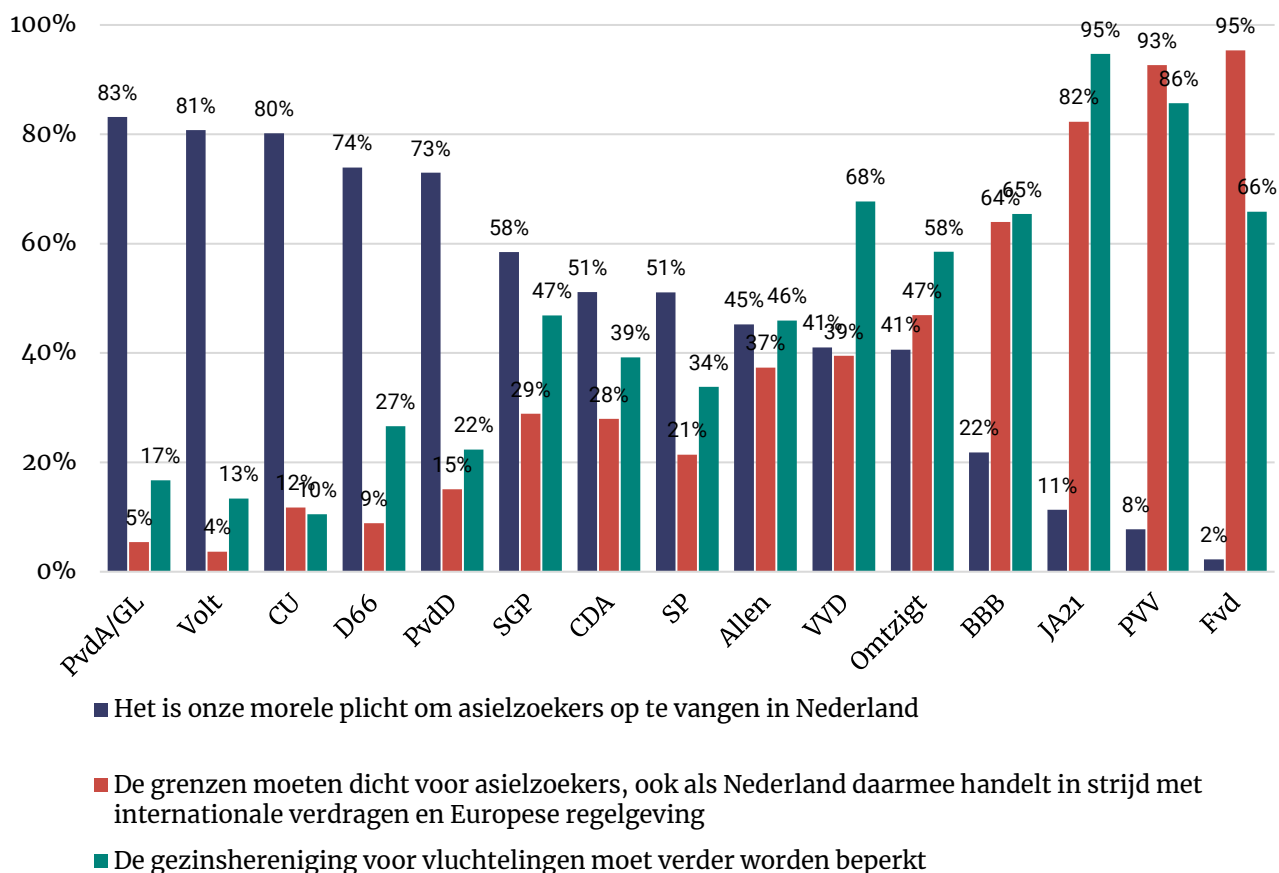
Over asiel en migratie verschillen Nederlandse kiezers sterk van mening. Per saldo zijn meer mensen het eens (45%) met de stelling ‘Het is onze morele plicht om asielzoekers op te vangen in Nederland’ dan oneens (29%). Ook is een iets groter deel het oneens (42%) dan eens (37%) met de stelling ‘De grenzen moeten dicht voor asielzoekers, ook als Nederland daarmee handelt in strijd met internationale verdragen en Europese regelgeving’. Maar een groter deel vindt wel (46%) dat ‘De gezinshereniging voor vluchtelingen verder moet worden beperkt’ dan niet (26%).

De verschillen naar politieke voorkeur zijn gigantisch. Kiezers van linkse partijen en ChristenUnie vinden het in ruime meerderheid ‘onze morele plicht om asielzoekers op te vangen’ en zijn het met de andere twee (anti-immigratie) stellingen zelden eens, terwijl dat bij kiezers van FvD, PVV en JA21 andersom ligt. VVD-kiezers scharen zich achter het standpunt van Rutte en Yesilgöz over het beperken van de gezinshereniging, maar antwoorden verder net zo verdeeld als gemiddeld Nederland.

Interessant zijn de standpunten van BBB- en (potentiële) Omtzigt-stemmers, omdat de standpunten van BBB en Omtzigt nog niet duidelijk zijn op dit thema. Beide kiezersgroepen zitten eerder aan de immigratie-sceptische kant dan andersom en net als de VVD(-kiezers) willen ze dat gezinshereniging beperkt wordt.

Figuur 5.4 - Kunt u aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende stellingen?

Laten zien: percentage ‘helemaal mee eens’ en ‘mee eens’. Basis: gehele steekproef (n = 2.736).

6 Vertrouwen in overheden

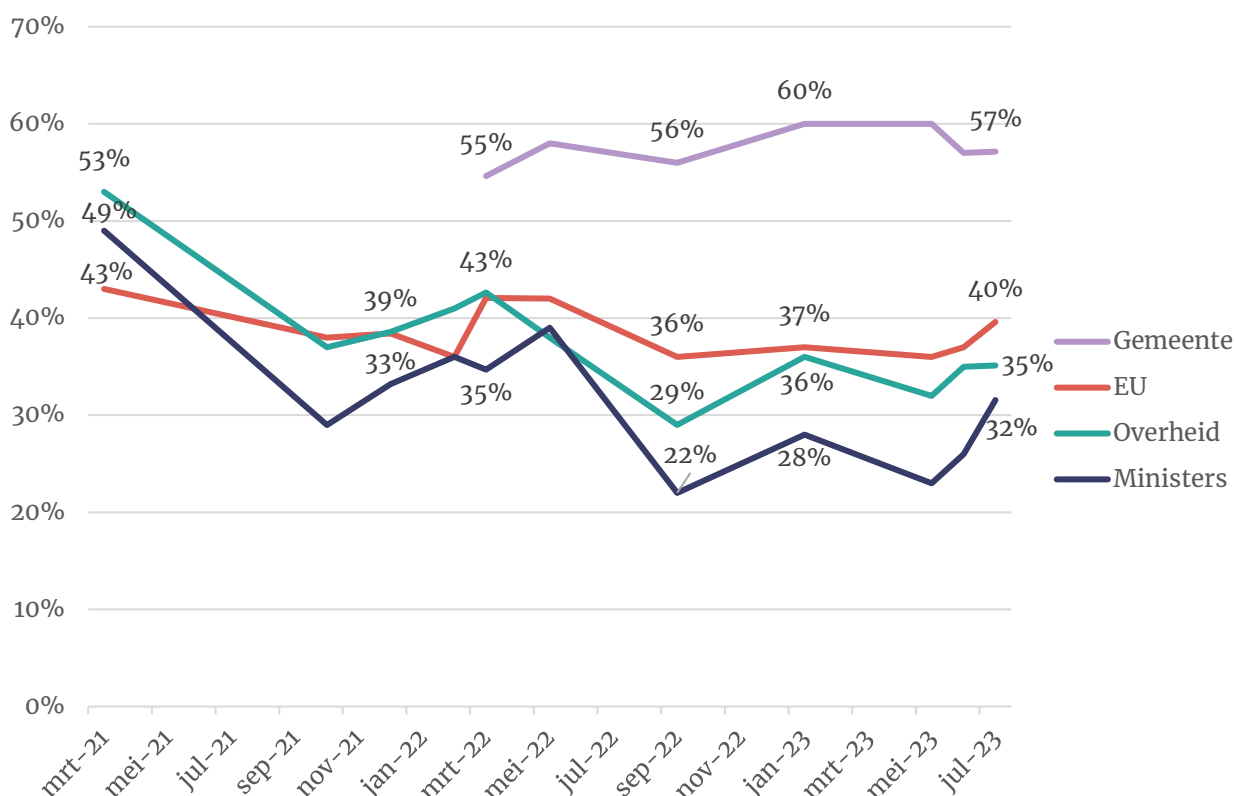
6.1 Vertrouwen in ministers herstelt licht

Het vertrouwen in de overheid blijft laag. Een derde (35%) geeft nu aan heel veel of tamelijk veel vertrouwen te hebben in de landelijke overheid. Ook het vertrouwen in ministers is laag (33%). Wel neemt het vertrouwen in ministers weer wat toe, nadat het in september vorig jaar een dieptepunt van 22 procent bereikte.

De 'eigen gemeente' wordt door 57 procent vertrouwd en scoort daarmee het best.

Figuur 6.1 - Hoeveel vertrouwen heeft u in de volgende instellingen?

Laten zien: heel veel en tamelijk veel vertrouwen. Basis: gehele steekproef (n = 2.736).

Bron: I&O Research, juli 2023

7 Onderzoeksverantwoording

Dit onderzoek vond plaats van vrijdag 14 tot en met maandag 17 juli 2023.

In totaal werkten 2.736 Nederlanders van 18 jaar of ouder mee aan dit onderzoek.

I&O Research voerde dit onderzoek uit op eigen initiatief. Er is geen opdrachtgever.

Het grootste deel van de steekproef (n = 2.533) is afkomstig het I&O Research Panel, 203 respondenten deden mee via PanelClix. De respondenten die via PanelClix deelnemen zijn allen Nederlanders met een niet-westerse migratieachtergrond.

Weging en marges

De onderzoeksresultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in maart 2021. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard. Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken. Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95 procent. Bij een steekproef van n=2.000 en een uitkomst van 50 procent is er sprake van een foutmarge van plus of min 2,2 procent.

I&O Research Panel

Het I&O Research Panel is geworven op basis van aselechte personen- en huishoudensteekproeven op traditionele manier (geen zelfaanmelding). Het I&O Research Panel werkt met een spaarprogramma, waarbij deelnemers punten sparen afhankelijk van de lengte en complexiteit van de vragenlijst. Deze punten kunnen later worden ingewisseld voor Bol.com-tegoed of een donatie aan een goed doel.

I&O Research

I&O Research is het grootste onderzoeksbureau voor overheid en non-profit (volgens de MarktOnderzoeksAssociatie, MOA, 2021). Het is onze missie bij te dragen aan beter onderbouwde keuzes van onze klanten, op basis van onderzoek en advies. Wij werken voor overheids- en non-profitorganisaties.

I&O Research heeft vestigingen in Amsterdam en Enschede.

I&O Research is lid van de MarktOnderzoeksAssociatie (MOA), maakt deel uit van de Research Keurmerk Groep en onderschrijft de internationale ICC/ESOMAR-gedragscode voor markt- en sociaalwetenschappelijk onderzoek. I&O Research is ISO 9001-, ISO 20252-, ISO 27001-, ISO 27701- en NEN-5710 gecertificeerd. Het online onderzoekspanel (I&O Research Panel) is ISO 20252-Annex A gecertificeerd. Dit is de norm voor online en offline access panels.

I&O Research Enschede

Zuiderval 70
Postbus 563
7500 AN Enschede
T (053) 200 52 00
E info@ioresearch.nl
KVK-nummer 08198802

I&O Research Amsterdam

Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam
T (020) 308 48 00
E info@ioresearch.nl